

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису,
остаточна версія

/Підпис студента/

МАТВЄЄВА Наталія Миколаївна

**РОЛЬ ПАСИВНОЇ АГРЕСІЇ У ФОРМУВАННІ
СХИЛЬНОСТІ ДО ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У ДОРΟΣЛИХ**

Спеціальність 053 - Психологія

Магістерська робота на здобуття кваліфікації магістра

Кафедра клінічної психології

Науковий керівник

Аврамчук Олександр Сергійович,
доцент кафедри клінічної психології УКУ,
кандидат психологічних наук

/Підпис наукового керівника/

Львів – 2021

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

**Факультет наук про здоров'я
Кафедра клінічної психології**

Пояснювальна записка

до магістерської роботи

магістр

(освітній ступінь)

на тему:

«Роль пасивної агресії у формуванні схильності
до тривожних розладів у дорослих»

Виконала:

студентка 6 курсу групи ЗПК 19/М

спеціальності 053 «Психологія»

Матвєєва Н.М.

Керівник:

доцент кафедри клінічної психології УКУ,

кандидат психологічних наук

Аврамчук О. С.

Рецензент:

Львів – 2021

Вищий навчальний заклад «Український католицький університет»

Факультет наук про здоров'я
Кафедра клінічної психології

Освітній ступінь   **магістр** _____

Спеціальність   053 Психологія _____

Освітня програма   Клінічна психологія з основами когнітивно-поведінкової терапії _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ) СТУДЕНТУ

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи)

_____

керівник проекту (роботи) _____,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені Вченою Радою факультету від “ _____ ” _____ 20__ р.

№ протоколу _____

2. Строк подання студентом проекту (роботи) _____

3. Вихідні дані до проекту (роботи)

_____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

_____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка

Студент

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ I. Теоретичний аналіз ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів.....	10
1.1.Тривожні розлади і механізм їх формування.....	10
1.2. Пасивна агресія, як захисний механізм.....	12
1.2.Теоретична модель наукового дослідження.....	29
Висновки.....	28
Розділ II Теоретична модель та дизайн організації дослідження.....	30
2.1.Дизайн та організація емпіричного дослідження.....	30
2.2.Методологічний аналіз проведення дослідження.....	30
Висновки.....	40
Розділ III Емпіричне дослідження ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів у дорослих.....	41
3.1.Загальна характеристика групи досліджуваних.....	41
3.2. Кореляційний аналіз.....	44
3.3. Порівняльний аналіз.....	51
3.4. Множинний регресивний аналіз.....	55
Висновки.....	61
Висновки до роботи.....	66
Список використаних джерел.....	70
Додатки.....	74

ВСТУП:

В наш неймовірно шаленого ритму час, коли людина проводить на роботі більшу частину дня та відчуває неймовірну потребу в часі, навіть для виконання звичайних робочих завдань, це часто може призвести до стресу, емоційних перевантажень і до пасивно-агресивної поведінки теж. У якийсь момент, ми всі стикаємось з пасивно-агресивною поведінкою. Її легко помітити за іншою людиною, але, часом, складно зауважити за собою. Та слід наголосити, що мати пасивно-агресивну поведінку, це не мати клеймо, це тільки про те, що з цим можна і треба працювати.

Пасивно-агресивна поведінка - це придушений вияв гніву чи злості. Її поява, це ознака того, що в людини є якісь внутрішні труднощі, які людині складно подолати, є якісь бажання про які вона не може дозволити собі сказати відверто, та емоції, які далеко заховані з якими слід попрацювати у психолога. Отож, людина таким чином, ніби блокує свій гнів, чи злість, чи незадоволення. Але емоція потребує виходу, вона шукає різні шляхи проявлення.

Хоча пасивна агресія не вважається хворобою чи розладом, її звязок з соматизацією різних захворювань давно розглядається . Тому, практично, кожній людині властиво в тій чи іншій мірі мати пасивно - агресивну поведінку.

Актуальність : Ми обрали тему дослідження ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів у дорослих, оскільки вона не є достатньо широко досліджена. Припускаємо, що поширеність пасивної агресії є досить високою, хоча вона і не вважається захворюванням. Сьогоднішній темп життя, психологічні, розумові нагрузки, відсутність фізичної активності, частий стрес, нестабільність в державі, особливості власного дорослого життя та дитинства - ці всі речі є атрибутом нашої повсякденності і можуть бути пусковим механізмом багатьох тривожних розладів.

Актуальним є визначити роль пасивної агресії у формуванні тривожних розладів, що в перспективі може дати можливість надати практичні рекомендації для їх зменшення.

Об'єкт дослідження: люди, які схильні до тривожних розладів.

Предмет: роль пасивної агресії як модефікуючого фактору схильності до тривожних розладів.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів у дорослих.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретично-методологічне дослідження поняття пасивної агресії та її впливу на психічне здоров'я.
2. Розробити та провести емпіричне дослідження зв'язку рівня пасивної агресії та схильності до тривожних розладів.
3. Проаналізувати отримані під час емпіричного дослідження дані та сформулювати на їх основі психологічний профіль людини схильної до тривожних розладів з урахуванням пасивної агресії.
4. Підсумувати отримані результати ймовірної ролі пасивної агресії на тривожні розлади.

Гіпотези:

1. Припускаємо, що існує взаємозв'язок між рівнем пасивної агресії та схильністю до тривожних розладів.
2. Припускаємо, що на основі даних ролі пасивної агресії у формуванні схильності до тривожних розладів ми зможемо охарактеризувати певний психологічний профіль людини.

Методи дослідження:

1. Загальнонаукові: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння.
2. Емпіричні: Для збору необхідних соціально-психологічних даних було використано опитування у вигляді “гугл-форми”.

Вимірювання особистісної та ситуативної тривожності з допомогою шкал:

-Ч.Д.Спілбергера-Ю.Л.Ханіна; (1976р., Спілбергер-Ханін)

-Діагностика стану агресії опитувальник Басса-Дарки;, (1957р.А.Басс, А.Даркі)

-Опитувальник по Генералізованому Тривожному Розладу GAD-7;(1999р К.Кронке та ін.)

- Скринінг по Панічному Розладу PHQ-PD; (1999р К.Кронке та ін.)

- Скринінг розлади харчування PHQ-ED; (1999р К.Кронке та ін.)

- Скорочений багатофакторний опитувальник для дослідження особистості (СБОО), (1968, Джеймс Кінканно).

3. Математично-статистичні методи: за допомогою програми описової математичної статистики (Statistica) було проведено кореляційний, порівняльний та множинний регресійний аналізи.

Обсяг вибірки у нашому дослідженні становить 126 людей.

Переваги, які дасть дослідження в разі його реалізації: оскільки досліджень, які б встановлювали кореляцію між пасивною агресією, тривожними розладами та профілем особистості практично не було, то отримані дані могли б сприяти кращому розумінню щодо процесу формування пасивної агресії у людей з певним особистим психологічним портретом то в майбутньому це допомогло б людині краще усвідомлювати і розуміти свої паттерни поведінки. Відповідно, навчитись відслідковувати цей процес та зменшувати таким чином рівень своєї пасивної агресії, перетворюючи її поступово на пряму. Результатом це могло б мати певне зиження психосоматики при тривожних розладах.

Теоретична значимість роботи детальний аналіз, теоретичне обґрунтування та узагальнення останніх джерел, що стосуються даної тематики.

Практична значимість роботи полягає у тому, що у психологів можуть проявитись певні нові ідеї, щодо нового підходу роботи з цими людьми, що також дасть можливість психологу бачити більш ширшу картину, психологічний профіль, також проведено буде аналіз та систематизація останніх джерел по даній тематиці, що буде мати, ймовірно, цінність для людей з взаємозв'язком пасивної агресії та тривожних розладів.

Наукова новизна дослідження кореляції між пасивною агресією та схильністю до тривожних розладів у дорослих у поєднанні з ймовірним психологічним профілем особи до того в такому алгоритмі мало проведено досліджень, тому це буде розширенням спектру втручань психолога, та дасть можливість бачити психологічну картину в більш повному об'ємі.

Надійність та достовірність результатів досліджування забезпечувалась надійним, валідним та адекватним вибором методик досліджуваному явищу, використанням широкого спектру методів обробки даних та відсутністю зацікавленості в отриманні певних результатів. Опрацювання даних здійснювалось з використанням програм описової математичної статистики (Statistica)

РОЗДІЛ I
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ ПАСИВНОЇ АГРЕСІЇ
У ФОРМУВАННІ СХИЛЬНОСТІ ДО ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ
У ДОРΟΣЛИХ

1.1. Тривожні розлади і механізм їх формування

“Багато всього в цьому житті визначає поведінку людини, але, напевно, місце першості у важливості та значенні займає картина світу людини, що набирає форми унікального системного конструкту, що робить кожного особливим у цьому Всесвіті” (Дж.Келлі).

Бути тривожним, мати відчуття тривоги — це реальність нашого часу.

На сьогодні ми можемо говорити про те, що Тривожні розлади є дуже поширеними і мають неабиякий вплив на якість життєдіяльності особи, можуть змінювати повністю спосіб її життя і, навіть в якийсь момент бути механізмом інвалідизації людини. Тому говорити про Тривожні Розлади, проводити психоедукацію серед осіб, потребуючих допомоги, і працювати з ними є неабияк актуально і на часі. Найчастіше першим, що зауважує людина - це її симптоматика, яка проявляється у пришвидшеному серцебитті, головокружінні, задишці, нудоті, безсонні та ін. Часто це лякає людей. І власне, звідси і починається весь шлях “митарства” з тривожними розладами. Особливо, коли в людини є високою особистісна тривога. Особа, ніби зациклюється на своїх тілесних проявах — серцебитті, головокружінні, нудоті та іншій симптоматиці. Ці процеси стають, ніби “сенсом” її життя. Таким чином людина створює підтримуючі цикли, що не дають їй самостійно вийти з цього стану. І власне, в ці моменти можуть початись розвиватись Тривожні Розлади.

Генералізований тривожний розлад (ГТР) - це один з найпоширеніших розладів. Він характеризується тим, що людина переживає за все, їй неймовірно складно проживати невизначенність, вона часто турбується за

майбутні проблеми, яких ніколи може і не статися. Також говорять цифри про те, що 7% людей на протязі життя мають ГТР. Дуже часто цей розлад стартує з піліткового віку. Для нього є характерним високий відсоток коморбідності з іншими розладами 90%. І найсумніше в цьому, що цей розлад суттєво змінює життя людини гіршу сторону, а це постійна втома та виснаження, складні міжособисті відносини, нездатність отримувати насолоду від життєвих процесів та жити в любові та прийнятті життя таким, як воно є.

“Панічний розлад має високу супутню захворюванність (70%) з іншими тривожними розладами і має високу інвалідизацію”[45]. Подібно до багатьох тривожних розладів ПР є часто коморбідним з багатьма іншими розладами такими як депресія, соціальна тривога, ОКР та ін., з фізіологічними порушеннями такими як травлення, серцево-судинна система, головні болі та ін. “Згідно аналізу 12 загальнонаціональних досліджень у Європі, щорічна поширеність ПР становить 1,8%, коливаючись від 0,7%-3,1%” [45]. І саме складне у цього розладу, що він практично може зробити людину “інвалідом”.

Але питання запуску механізму Тривожних Розладів є важливим для психоедукації людини. Отож, як цей процес виглядає, чому в одних Тривожні Розлади бувають і проходять, а в інших застрягають на великий кавалок життя? Ці повсякденні питання мучать не одну страждаючу цими розладами особу. Пусковим механізмом тривоги можуть бути як одна стресова подія так і низка цих подій, що накладаються на повсякденну стресову метушню, відсутність доброго сну та відпочинку, постійну перевтому. Не менш важливими є генетична схильність до того чи іншого способу відреагування на життєві процеси та відсутність доброї стресостійкості — гнучкості до стресових ситуацій та швидкого відновлення після стресу. В основу цього гнучкого доброго реагування входить весь життєвий цикл людини від народження і до зараз. Те, яка

генетична схильність особи, яким є темперамент, що було у дитинстві та з яким багажем особа вийшла з підліткового віку, оскільки психіка ще не є сформованою і в цьому віці закладається багато глибинних переконань — конструктивів, по яким живе людина, що є основою паттернів поведінки. Не завжди людина може сказати, те що вона бажає, уникає прямої конфронтації, шукає інші шляхи досягнення своїх цілей, багато замовчує. Іншими словами, людина має свій психологічний профіль, який характерним є тільки для неї. Що визначає цей портрет — це те, на що ми часто звертаємо увагу: це те як людина виглядає ззовні, її одяг, стиль розмови, жести, міміка обличчя, рухи. Це те, як живе людина, втілює свої бажання та мрії, що є справою її життя і чи є ця справа, шляхи, якими задовільняє свої потреби. Те, як вона проводить свій вільний час, хоббі, з ким спілкується, як приймає важливі життєві рішення. Також важливими складовими є самооцінка, емоційний та психічний стани, наскільки сильними є воля людини, розумовий потенціал, авторитетності для інших.

Варто зауважити, що в реальному житті люди часто стараються замаскувати те, якими вони є насправді, ховаючи справжні почуття і обличчя за дуже різними обличчями. Це часто призводить до внутрішнього напруження та внутрішніх конфліктів. Що провокують розвиток тривожності людини. Щоб якимось себе захистити, особа використовує різні захисні механізми, що більш є для неї властивими і що найбільш є притаманними власне її психологічному профілю. Часто для цього послуговуючись пасивною агресією, як захисним методом поведінки.

1.2. Пасивна агресія як захисний механізм

“Питання агресивної поведінки завжди було актуальною для сьогодення і не тільки, багато вчених, науковців, дослідників серед Р.Берон, К.Лоренц, Д. Річардсон, що розглядали цю сферу з погляду біології.” [8] З.Фрейд і Е.Фромм - представники психоаналітичних поглядів, Ж.Ж.Руссо, М.Енгельгардт, Т.Гоббс, Ф, Ф. Ніцше - з точки зору етики”[8]. Погляд

вітчизняних дослідників дещо різняться від зарубіжних. “Частина вчених розглядає людину з агресивною поведінкою, як таку, що з'єднала в собі як внутрішній так зовнішній конструкт впливів, в той момент закордонні представники науки (А. Бандура та Р.Уолтерс , Дж. Паттерсон, М. Раттер, А.Фрейд) ставлять за ціль у виокремленні окремих детермінант вияву агресивної поведінки, тому можна говорити про актуальність цього питання та соціальну вагу.”[8]

А.Басс надав пропозицію градації агресивної поведінки за такими варіантами: за дихотомічним принципом, де було враховано три показники - перший з яких: спосіб, яким вона подається (фізична, вербальна), другим: енергетична спроможність або потенціал (активна, пасивна), за характером вектору(пряма, непряма). “Тож ця тритипова типологія дає опис агресивної поведінки на погляд А. Басса і налічує вісім варіантів :

фізична-активна-пряма

фізична-активна-непряма

фізична- пасивна-пряма

фізична-пасивна-непряма

вербальна-активна-пряма

вербальна-активна-непряма

вербальна-пасивна-пряма

вербальна-пасивна-непряма” [31].

“Німецький дослідник Ф. Петерман пропонує класифікацію агресії на основі різної градації проявів:

- така, що відкрито демонструється (пряма агресія) та прихована агресія (прихований напад)
- вербальна агресія (сварки та ображення) й фізична агресія (побої, фізична шкода)
- агресія на вимогу (вимушена агресія з ціллю самозахисту) та пасивна агресія (конфронтація)

- пряма агресія (її ціллю є чітке спрямування на особистість) і непрямая агресія (прицільна шкода речей, що належать жертві)
- “агресія, напрямлена на навколишнє середовище проти речей та людей) та аутоагресія (проти самого себе)”[29].

В якийсь момент агресія стає пасивною, чому так трапляється? Особа виражає злість замаскованим способом, ймовірно великий страх конфліктувати чи ймовірно, має думку, що говорити про свої почуття та потреби - це негарно, принизливо чи ще чомусь, тому намагається отримати бажане замаскованим, непрямим способом. Розглядаючи нашу ментальність та культуру загалом, то ми можемо припускати, що спрацьовує певна заборона на свої справжні потреби та почуття, на те, щоб бути собою й мати право чогось прагнути. Сам термін "пасивна агресія" з'явився в 40-і роки ХХ століття, завдяки американському військовому психологу Уільяму Меннінгеру. “Він зауважив, що деякі солдати можуть відкрито висловлювати свій гнів та незадоволення, але є й такі, що ігнорують накази, при цьому ззовні не показують ніяких проявів щодо запланованих задумів”[8]. Це відкриття набрало актуальності і у цивільному житті, психологи, які раніше зауважували, що в звичайному житті багато людей діють так само: відмовляючись робити те, чого від них очікують, та замість прямого виразу свого незадоволення, вони активують поведінку замаскованого протесту.

Пасивна агресія використовується зазвичай там, де немає можливості проявити її активно. У більшості випадків ця форма застосовується несвідомо і загалом набуває різних форм, але теж може бути описана, як невербальна агресія, що проявляється в негативній замаскованій поведінці. Це місце, де людина злиться на когось, але не говорить про це, чи не в змозі сказати. У стосунках люди з пасивною агресією замовчують про свої справжні почуття. Вони можуть закидати гнівливі погляди, змінювати непередбачувано свою поведінку, можуть збудувати емоційну стіну у

спілкуванні, створивши незрозумілу ситуацію. Нав'язувати допомогу, про яку ніхто не просив, а згодом дорікати про невдячність. Це може відбуватись, як відкрито так і приховано. Пасивно-агресивно налаштована людина не завжди може бути відкритою у своїх справжніх почуттях, не завжди видно, чи вона є зла, чи обурена. Вона може виглядати ввічлива, приємно налаштована та доброзичлива. Однак, за цим зовнішнім маскуванням може стояти продумана маніпуляція. Звідси і термін “пасивна агресія”. “Отож, розрізняють такі види пасивної агресії (Сем Вакнін) :

1. “Gaslighting (гаслайт) — термін, що часто у послуговуванні психологів, психотерапевтів для опису маніпулятивної поведінки, що має за мету — породити у іншої людини сумніви в справжності того, що відбувається і у власному сприйнятті реального потоку і оцінки подій, позиціонування людини ніби вона “божевільна”; агресор пробує нав'язати жертві маніпулятивним шляхом , що вона помиляється в думках і відчуття теж її є помилковими щодо себе самої, чи щодо власного життя, що її почуття є неправдиві, викликані зміною погоди, втомою, магнітною бурею чи вона просто має прихований психічний розлад і т.п.; тобто все, чим жертва не задоволена пояснюється агресором таким чином, щоб його ціль була досягнутою; згодом, жертва перестає пручатися і сперечатися і починає вірити в те, що з нею щось відбувається негаразд, можливо, вона нездоророва і підкоряється агресору, тому що тільки він знає, який насправді стан речей”[31].

2. “Withholding (стримування) — це певний комплекс дій зі сторони агресора, що жертва не спроможна висловити своє бачення ситуації та емоції. Агресор чи маніпулятор створює умови їх насильницького стримування. Характерними є для цієї ситуації: бойкот (злосне не спілкування), знецінення емоцій особи (“тільки для тупенької людини це може виглядати смішно”), знецінення сподівань, мрій та чудових результатів (ти напrawdę думаєш, що ти з цим впорасешся), некоректні чи жорстокі жарти,

вибудова блоків у спілкуванні (різка зміна тематики бесіди, відволікання на щось стороннє, в часі розмови), звинувачення, критика, навішування “ярликів”[31].

Також сюди теж буде характерним : “вразити відвертістю та правдивістю” (я маю надію, що ти не будеш в образі на мене, але я тобі скажу правду), ігнорування, безпardonне втручання в чуже життя (я тут дещо поскладала на столі, я вважаю, так буде краще), надвисокі очікування, безтактності, дії, побажання, поради, без потрібні розповіді про свій досвід, трансляція інформації надто інтимного характеру, влаштування всякого плану утруднених ситуацій з метою випробування на витримку, бажання контролю через третіх осіб. Непотрібна турбота, непотрібні подарунки, що потім ставлять за вимогу до користування.

“У жертви виникає відчуття дискомфорту та якоїсь вини за те, як вона проявляється у своєму житті, тому що це тягне за собою негативну реакцію оточення”[31].

3. “Blanking (гасіння) — неприйняття аж до заперечення цінності іншої особи, зневажливе ставлення до неї, відмова їй у допомозі, нерівноцінний розподіл обов'язків та підтримці. Наприклад, людина підводить іншу особу, не з'являється на важливу зустріч, відмовляє надати важливі чи потрібні документи і т.п” [31].

“Загалом, пасивно- агресивна поведінка, це часте явище сьогодення і набагато частіше трапляється ніж пряма. Її ціль - руйнування психологічних меж іншої людини. Часом, наслідки пасивної агресії є більш руйнівними ніж прямої, так як людина не завжди може захиститись, розгледівши замасковані дії “[32].

Отож, це руйнівна модель поведінки, яку також можна розглядати, як форму емоційного насильства у стосунку, що руйнує довіру між людьми. Ми всі, часом, схильні до такого типу поведінки. Але це не робить нас пасивно-

агресивними, якщо ця поведінка не є у нас стійкою та регулярною, де постійно присутні негативні та пасивні установки. Завдання будь-якої людини, що зауважила за собою пасивно-агресивну поведінку, вміти чути і почути себе: зрозуміти, чого я насправді хочу, що є моїми потреби і спробувати навчитись їх втілювати в життя прямо, а не пасивно-агресивно.

“Для розуміння різних видів пасивної агресії :

- **Заперечення.** Це тип пасивно-агресивної поведінки, коли людина виглядає засмученою, розчарованою, розгубленою тощо. Коли про це у неї запитують, вона відмовляється визнавати, відверто заперечуючи це. Такого плану поведінка засмучує іншу людину, бо відчувається такою, що не в змозі якось тому зарадити, через заперечення “постраждалого”. Таким чином, ця людина пробує маніпулювати іншими, не маючи наміру вирішувати цієї пробле. Співрозмовник відчувається розгубленим, засмученим, безсилим.”[32]
- **“Звинувачення чи плекання провини.** Пасивно-агресивний співбесідник може перефразувати у хибному світлі будь-яку пару фраз, тим самим звинувачуючи людину. “Ти мав знати”, чи “Ви надто чутливі” тощо. Тим самим викликаючи у співрозмовника почуття сорому, провини, бажання якось це залагодити”[32].
- **“Помста.** Ця поведінка розрахована завдати шкоду іншій людині, не беручи на себе відповідальність. До прикладу, зробивши сумнівний комплімент, при певній кількості людей, наче і визнають досягнення, а наче критикують та знецінюють водночас, образивши цим самим людину”[32].
- **“Контроль.** Ця поведінка направлена на керування людиною опосередковано. Наприклад, батьки кажуть своїм дорослим дітям, що вони мають слухати і поважати їх думку, тому що вони їхні батьки. Тим самим маючи намір тримати під контролем своїх, вже дорослих дітей”[32].
- **Саркастичний.** Саркастичні пасивно-агресивні коментарі є досить

поширеною формою пасивної агресії, оскільки вони мають розрахунок на те, щоб уникнути відповідальності. Типу, я просто жартував. Проте вони впливають на емоції іншої людини, думки та поведінку.

- **“Удар в спину”**. Це поведінка, що являє собою повідомлення конфіденційної інформації іншим людям, ніби з ціллю допомогти. Тим самим, виявляючи штучну стурбованість. Людина після такої допомоги відчувається цілком некомфортно.
- **Ігнорування та мовчанка**. Людина не дається чути, буває, що зникає без сліду, вважаючи, що це краще ніж з'ясування стосунку. Та водночас має надію, що інша людина “все зрозуміє”. Відверто кажучи, ігнорування, це пасивна агресія, так як люди соціальні створіння. Тому гра у “мовчання” і уникнення є жорстокою манерою поведінки щодо інших людей.
- **Прокрастинація**. Неприємна робота, що не приносить задоволення, складні завдання, які потребують вкладення часу та сил, можуть стимулювати бажання уникати цих речей.
- **Слова, що не співпадають з тим, що людина робить**. Людина з усім погоджується, та потім таємно робить своє або загалом відмовляє в останній момент чи зробиць, але не те, про що була домовленість.
- **Відповідь одним словом** чи загалом не дає відповіді.

Також, аналізуючи ще одну типологію, запропоновану Р. Альберті і М. Єммонс, де вони виділили такі типи поведінки: пасивна (покірна), асертивна, агресивна, де:

– **“пасивна (покірна) поведінка** — для неї характерними є закрита манера спілкування, самооцінка дещо занижена. Її мета - це уникнення конфліктних ситуацій та збереження стосунку з іншими за будь-яку ціну. При цьому її думки та почуття можуть бути проігнорованими оточуючими” [33].

– **“агресивна поведінка** — часто може бути, як самоствердження за

рахунок інших, що здійснюється агресивним методом. Деструктивна ціленаправлена поведінка, що приносить шкоду іншим”[34].

– *“Асертивна поведінка* - це відстоювання своїх меж, але не порушуючи меж інших. Вона принципово відрізняється від агресивної поведінки, так як отримані результати різняться. До прикладу, асертивно виражене прохання може призвести до отримання результату, а агресивне - до протилежного”[35].

“Однак, ці всі типи поведінки є відкритими, або прямими. І в цей же час існує ще один тип поведінки, який є “замаскованим” впливом і кардинально відрізняється від попередніх. Цей тип поведінки називається маніпуляція” [36].

“Маніпуляція — це пасивне управління іншою людиною, де маніпулятор досягає своєї цілі, використовуючи при цьому іншу людину, подаючи інформацію в такому світлі, що вигідна для нього”[37].

“Таким чином *В.П.Шейнов2015* запропонував розглянути чотири типи поведінки- пасивна(покірна), асертивна, агресивна та маніпулятивна”[36].

Ці чотири типи поведінки є на контрасті між собою. Асертивність - це золота середина між пасивною та агресивною поведінкою. Маніпуляцію можна поставити по середині між асертивністю та агресивністю, так як ззовні вона виглядає, як асертивність, хоча насправді - це маскована агресія або пасивна агресія, що знецінює іншу людину. Ці відмінності між ними також можна побачити в транзактному аналізі по Е. Берну (таб.1.1)

Транзактний аналіз типів поведінки

Таб.1.1

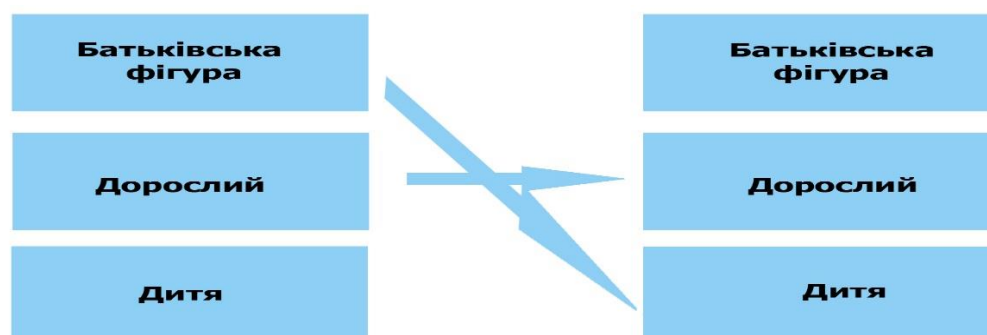
Типи поведінки	Здебільшого его-стан індивіда	Найймовірніші трансакції	Типи трансакцій
Покірна	Дитя (безпорадність)	Дитя - батьківська фігура	Відкрита
Асертивна	Дорослий (обмін інформацією)	Дорослий - дорослий	Відкрита
Агресивна	Батьківська фігура (вимагає, оцінює, вчить)	Дорослий - дитина	Відкрита
Маніпулятивна	Батьківська фігура, дорослий, дитя	Різні, в залежності від цілі впливу	Відкриті + масковані

Відкриті типи поведінки можуть реалізовуватись тільки явними трансакціями, що покказано в таб.1.1. В маніпулятивній поведінці завжди використовуються масковані чи пасивні трансакції — саме вони визначають ціль цього типу поведінки.

Таким чином це можна побачити наочно: (Рис.1.1)

Транзактний аналіз маніпуляції

Рис.1.1

Особливістю маніпулятивної поведінки, крім пасивного чи маскованого характеру є створення шкоди іншій людині. В розглянутому прикладі “батьківська фігура” наносить моральну чи психологічну шкоду “дитині”. Також цікавим буде бачити модель поведінки цього типу у таб.1.2:

Модель поведінки маніпулятивного типу

Таб.1.2

Поведінка	Заохочування	Фон	Мішені впливу	Спонування
Маніпуляція, або пасивно-агресивна поведінка	Надає жертві інформацію, що рухає її думки в потрібне йому русло	Позитивний, розуміючий, підтримуючий, довірливий фон, атмосфера, що є звичною для “жертви”	Те, що може мотивувати адресата, його інтереси, зони впливу, бажання. Переконавання	Пасивним чи маскованим чином навязування “жертві” своєю думку, підштовхуючи її до потрібного психічного механізму дій.

Отже, ми змогли побачити більш детально ще один тип пасивної агресії-маніпуляція та її різницю у взаємодії з іншими типами поведінки.

“Дослідники також пов'язують пасивно-агресивну поведінку з:

- тривожними розладами
- РДУГ
- Депресія

- Зловживанням речовинами
- Розладами особистості.” [13]

“Розрізняють три види пасивно-агресивної особистості з досліджень **Roy M. Whitman, M.D., Harry Thomas, M.D., Richard., Koenig, M.D.** :

- *Пасивно-залежний тип*- для нього є характерними безпомічність, нерішучість та схильність шукати когось, хто буде йому за старшого дорослого, що буде “закривати” його слабкі сторони.

- *Пасивно-агресивний тип*- характерним є пасивний вияв агресії у таких проявах, як впертість, образливість, зволікання, неефективність та пасивний обструкціонізм.

- *Агресивний тип* — стійка реакція на розчарування дратівливістю, істериками та домінуючою деструктивною поведінкою. Специфічним різновидом цієї реакції є хвороблива або патологічна образливість”[13].

Якщо порівнювати чоловічу та жіночу групи по рівню пасивної агресивності, то було виявлено, що у чоловіків цей показник є суттєво вищим ніж у жінок. Це було особливо виражено у пасивно-агресивній групі ніж у пасивно-залежній групі. “Піком вираженості пасивно-агресивної поведінки у чоловіків є вік 31-40 років, на відміну від пасивно-залежного типу агресії, де вік був 21-30 років. Та середні показники мали чоловіки у віці до 70 років. “[13]

Також дослідники **Roy M. Whitman, M.D., Harry Thomas, M.D., Richard Koenig, M.D.** спробували описати, як може виглядати пасивно-агресивна особистість в контексті проведених досліджень. Отож, це тлумачення було таким: 40-річна віруюча особа, з невизначеним подружнім, професійним та освітнім досвідом. Людина найчастіше мала скарги на тривожність. Поведінка - двозначність, настирливість, агресивність. “Психодинаміка: агресія є потребою або рушієм і поведінково проявляється у вигляді “нормальної” впертості”[13]. Коли агресія гальмується внутрішнім відчуттям провини чи страхом перед зовнішньою помстою - проявляється,

як регресивна поведінка. Також спровокувати пасивну поведінку може “невизначеність” ситуації. Останнім штрихом буде відчуття провини через залежну поведінку чи навпаки, неможливість бути в залежному становищі є поштовхом до псевдоагресивної поведінки і до ворожості.

Пасивно-залежний тип людини - це особа на третьому десятку життя, що скаржиться на депресію. Послідовний. Вияв потреб у вигляді пасивності.

Розглядаючи рівень дезорганізації було досліджено, що пасивно-залежний тип людини менш організований і йому складніше захищатись. Захисна поведінка може бути відсутньою, а пасивна поведінка може бути вираженням базової залежності. У пасивно-агресивної особистості навпаки, відбувається доопрацювання захисної поведінки, що показує на більш здорову особистість.

“Також під час проведеного дослідження вченими **Roy M. Whitman, M.D., Harry Thomas, M.D., Richard Koenig, M.D.** отримали такі дані:

- пасивно-залежного типу людей було більшість - (23%),
- тоді як пасивно-агресивного типу (15,5%).
- також було досліджено, що 34% з них мали депресію,
- 27% - тривожні розлади,
- психофізіологічну симптоматику мали 6% респондентів,
- 2.5% мали фобію,
- 2, 5% - конверсійні розлади.” [13]

“Тип особистості був описаним на основі діагностики поведінки під час співбесіди та короткої програми терапії в амбулаторії для дорослих і результати було оприлюднено на 31-й щорічній зустрічі Американської асоціації ортопсихіатрії (1954р.)” [13]

Отже, ми можемо зрозуміти з вище написаного, що пасивна агресія може мати дуже різні обличчя. Слід враховувати контекст, стосунки, попередній досвід та невербальне спілкування. Однак, навіть не враховуючи усіх цих

факторів людина, зазвичай, розуміє, що має справу з пасивно-агресивною поведінкою. Тому що, зазвичай, поруч ідуть відчуття смутку, розчарування, злості тощо.

Пасивна агресія часто пов'язана з незадоволеною потребою. “Також її можна вважати захисним механізмом, який людина використовує для власного захисту. Поняття “механізм психологічного захисту вперше був введений З.Фройдом.” [19]

Психічне та соціальне становлення людини балансує між можна-неможна, прийнятно-неприйнятно. “В цьому процесі розвитку людське “Я” постійно змушено шукати баланс між цими стихіями свідоме-несвідоме. В процесі цього пошуку був знайдений баланс , який і отримав назву “захисні механізми психіки”.[19]

Можна припустити, що пасивно - агресивна поведінка людини - це своєрідний механізм захисту, де приховано певні незадоволені потреби, що мали свій початок ще з дитинства.

Наскільки важливими є перші стосунки у житті людини складно не оцінити. “Досвід стосунку у сім'ї буде визначати стиль відносин поза її межами. Більшість дослідників мають однаковий погляд на те, що стосунок мати-дитина та й загалом сімейний фон - є базовими причинами формування тривожності у дітей. Також важливим є стосунок “батько-мати”, так як через спостереження його будується уявлення про відносини та про світ загалом. Тому, можна припустити, однією з причин формування пасивної агресії в дитячому віці є дизгармонійний стосунок у сім'ї.” [22]

Діти не навчені безпечно виявляти свої почуття, батьки часто вгамовують дітей, не дозволяючи висловити свої правдиві емоції. Але емоція мусить мати вихід, тому це відбувається тим шляхом, який є найбільш доступним. І якщо це не природній вияв емоцій, тоді це може відбутись через пасивну агресію. Злість - це природня емоція. Поняття “хороших” дітей зазвичай бачення тої ситуації дорослими. Якщо дитина відчуває злість її, чомусь

часто, вважають не цілком доброю. Та коли вона силою волі стримує свої почуття, ніби пробує приховати, вона стає залежною від такого типу поведінки. Ймовірно, бути відвертими щодо своїх бажань і почуттів їм не було безпечно, а сім'я мала таку “практику” пасивно-агресивного методу спілкування і в цій сім'ї асертивність не віталась.

Було б добре, якщо б дитина знала здорові способи вираження своєї злості. Чудово знати, що вона завше може виразити прямо свою емоцію і сказати “я злюся”. Також слід показати, що ви маєте повагу до її справжніх емоцій. Допомога дитині у висловленні її почуттів без остраху може стати ще одним з камінчиків у фундаменті “щасливої людини”.

“Якщо вихователі дитини, важливі дорослі, проявляють агресивність чи пасивну агресію, то дитина, наслідуючи їх, ймовірно, буде більш пасивно-агресивною”[29]. Ворожі наслідування поведінки в суспільстві, за вченням А.Бандури, походять з різних джерел.

“На основі дослідження, яке було проведено з ціллю “виявити негативні комунікативні установки особистості по відношенню до інших та особливості форм пасивно-агресивної поведінки у підлітків” було отримано такі дані -35% респондентів демонструють низькі рівні цинізму, тоді як 52% характеризуються підвищеним рівнем і 13% підлітків з високим рівнем цинізму”[38]. Вони частіше демонструють відкритий, призирливий та ворожий прояв до моралі та порядності. Шкала агресивності є свідченням того, що ця властивість особистості є характерною для 58% опитаних. У інших респондентів агресивність низька 3% та понижена - 39%. Також було отримано результати по шкалі ворожості, де 45% з пониженим рівнем та 55% мали підвищений рівень ворожості. Діагностування комунікативних установок дало такі результати: 45% - відсутність виражених негативних комунікативних установок по відношенню до інших, 55% - виявлено яскраво виражені комунікативні установки. “Також 37% готові до виявлення відкритих негативних установок, тоді, як 36% опитаних схильні до

замаскованого вияву агресії, 25% до легкого “буркотіння” та 6% до негативізму”[38]

Аналіз дослідження показав, що тільки для 22% респондентів характерним є стійке позитивне відношення до людини, як до такої. Для цих підлітків є значима цінність людини у всіх її проявах. Вони сердечні, схильні до співчуття та прощання. Велика група підлітків - 44% характеризуються ситуативно-позитивним відношенням до людини, як до такої. Вони можуть бути гуманними, але все ж таки існують певні категорії людей, такі як безхатьки, душевно хворі люди, які не дають їм відчувати радість життя на повну. “Також 30% ділять людей на “нормальних” та “ненормальних”. Перших вони поважають, а інші для них, як трохи “недолюди”[38].

Загалом дослідження показало, що більшості підлітків є характерним прояви цинізму та призиристого ставлення до загальноприйнятих норм моралі. Дві третіх групи опитаних готові до прояву агресії. Третина з яких готова до активної агресії і така ж група маскує своє негативне ставлення в виявленні своїх істинних емоцій. “Вони це проявляють в пасивно-агресивній формі та рідко хвилюються про почуття чи потреби інших людей. Мають схильність ділити людей на нормальних та ненормальних. Декларуючи принцип рівності, вони мають неприйняття певних груп людей”[38].

“На формування людини перш за все впливає те, в якій родині вона росла, стосунок батьки-діти, батьки-батьки. На сьогоднішній день думка психологів різних напрямків повністю солідарна з думкою З. Фрейда, що стосунок між матір'ю та дитиною є еталоном всіх майбутніх відносин людини”[19]. Наскільки був цей стосунок надійним, теплим, гармонійним, довірливим та емоційно теплим залежить, як буде складатись стосунок людини з іншими та світом загалом. Наскільки ці стосунки будуть доброзичливими, теплими, надійними та безпечними. Наскільки людина буде вмюча надавати і брати підтримку. Ця психологічна концепція була

розроблена і втілена в життя в 50-60 роки ХХст. Психоаналітиком та клінічним психологом Дж. Боулбі. “Він стверджував, що необхідною умовою збереження психічного здоров'я дітей в дитинстві і ранньому дитинстві є наявність емоційно-теплих, близьких, стійких і тривалих відносин з матір'ю, таких відносин, які обом приносять радість і задоволення”[27]. Теорія привязаності Дж. Боулбі стала базовою при розгляді різного роду проблем в міжособистісних стосунках, подружніх та партнерських. Оскільки глибина емоційного зв'язку, що виникає в дитинстві між дитиною та важливим дорослим, їхня емоційна взаємодія та близькість спілкування дає дуже потужний, різносторонній та багатогранний вплив на формування емоційно-особистісної, соціально- контактної та комунікативної сфер людини. І отже, буде менша потреба у людини з хорошою самооцінкою, з прийняттям і розумінням свого внутрішнього світу застосовувати пасивну агресію у своєму повсякденні. Тому, задоволені потреби в дитинстві є ,ймовірно, одним з важливих конструктів особистості не застосовувати пасивну агресію, як механізм захисту.

Висновки до першого розділу

Підбиваючи підсумки першого розділу, варто сказати наступне: ми окреслили, що таке Тривожні Розлади, спробували пояснити чому вони появляються та що є пусковим механізмом їх запуску. Описали коротко ГТР та ПР. Яку роль відіграють стрес спосіб життя, темперамент у формуванні Тривожних Розладів. Описали, що таке психологічний профіль та його роль у відреагуванні на життєво-важливі стресові події. Підійшли до питання захисної поведінки, якою ї є пасивна агресія. Визначили, що таке пасивна агресія, які вона може мати прояви. Розглянули різні підходи науковців щодо класифікації, видів, підвидів пасивно-агресивної поведінки, що дало змогу глянути на цю проблему більш прицільно.

Спробували більш детально розглянути один з видів пасивно-агресивної поведінки, такий як маніпуляція. Наочно глянути, як діє маніпулятор зі своєю “жертвою”, які “схеми” поведінки використовує.

Також було розглянуто ряд досліджень, що проводились на цю тематику. Де вчені описали психологічний профіль людей з різними типами пасивно-агресивної поведінки. Також описали наявність певних тривожних розладів, що присутні при пасивній агресії та їх кількісний показник.

Проаналізували, що таке захисні механізми психіки, і припускаємо, що пасивно-агресивна поведінка - це також один з захисних механізмів психіки, що задовільняє певні потреби індивіда, в такий, не цілком здоровий спосіб.

Проаналізували звязок дитинства та виникнення пасивно-агресивної поведінки, що говорить “Теорія привязанності” про виховання гармонійної, щасливої особистості і який можливий звязок між пасивно-агресивною поведінкою та незадоволеними первинними потребами дитини.

Були опрацьовані дослідження, що проводились з підлітками, у яких пасивно-агресивна поведінка. Де ми отримали результати, що вже у підлітковому віці пасивно-агресивна поведінка має місце бути і має достатньо високий відсоток.

Отже, таким чином, проаналізувавши все вище сказане, ми можемо побачити цілісну картину.

Теоретична модель дослідження

Рис.1.2

У нашому світі таке різноманіття, як рослинного так і тваринного світу і знайти щось однакове є майже неможливим. І одним з унікальних створінь цього світу є людина. Знайти цілком однакових у всьому людей є практично нереальним. Кожен з нас навіть, як і буде схожим зовні, але світогляд, цінності, звички можуть бути кардинально протилежними. У в цьому наша особливість, бути схожими і бути такими різними.

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ ТА ДИЗАЙН ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Дизайн та організація емпіричного дослідження ролі пасивної агресії у формуванні схильності до тривожних розладів.

Отже, наше дослідження проводилось з 2020- 2021 рік у декілька етапів:

1. Огляд та аналіз наукових джерел з нашої тематики дослідження.
2. Анкетування з допомогою гугл-форм.
3. Методи статистичної обробки даних.

На першому етапі було проаналізовано можливі дослідження на потрібну тематику. На їх основі було побудовано теоретичну модель дослідження.

На другому етапі проводилось емпіричне дослідження у формі заповнення респондентами гугл-форм. У опитуванні взяло участь 126 осіб.

До критеріїв включення ввійшли особи чоловічої та жіночої статі, які мають схильність до тривожних розладів.

Критерії виключення (особи чоловічої чи жіночої статі, які на даний час отримують медикаментозне та психотерапевтичне лікування, особи, що зловживають алкоголем, психоактивними речовинами та ті, що у своєму анамнезі мають перенесені черепно-мозкові травми чи інші травми головного мозку.)

Віковий діапазон:(18- 45 років).

На третьому етапі відбулась обробка статистичних даних, що здійснювалися в системі обробки статистичних даних Statistica. На основі введених даних було проведено кореляційний, порівняльний та регресивний аналізи.

2.2. Методологічний аналіз проведення дослідження ролі пасивної агресії у формуванні схильності до тривожних розладів.

Мета нашого дослідження полягає в дослідженні та аналізі ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів.

Згідно цієї мети, ми окреслили наступні завдання нашого дослідження:

1. обґрунтувати методологічні засади вивчення ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів.
2. Проаналізувати особливості ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів.
3. Проаналізувати особливості зв'язку ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів.

На початковому етапі нашого дослідження ми висунули такі гіпотези:

1. Припускаємо, що існує взаємозв'язок між рівнем пасивної агресії та схильністю до тривожних розладів.
2. Припускаємо, що на основі даних ролі пасивної агресії у формуванні схильності до тривожних розладів ми зможемо охарактеризувати певний психологічний профіль людини.

Для визначення тривожності ми вирішили використати опитувальник *Спілбергера-Ханіна*. Цей опитувальник належить до методик, за допомогою яких досліджують психологічний феномен тривожності. Він складається з 40 висловлювань, 20 з яких відносяться до тривожності, як до стану (реактивна, ситуативна тривожність) і наступних 20, як особливості особистості (особистісна тривожність). Шкала Ситуативної та Особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна є методикою, що дозволяє виміряти тривожність і як реактивність і як стан особистості. В Україні адаптовано опитувальник Ю.Л. Ханіним (1976)[40].

Шкала Ситуативної тривоги — вона визначається як стан, що переживає особа відповідно до ситуації, що вона наразі має у своєму житті і визначається такими емоціями: напруженням, хвилюванням, заклопотанністю та нервозністю. Виникнення цього стану характеризується, як емоційна відповідь на стресову подію і є різно вимірювана в часі в залежності від рівня інтенсивності.

Шкала Особистісної тривоги — мається на увазі стійка індивідуальна характеристика, що відображає тенденцію особи до тривоги та її сприйняття більшості ситуацій як загрозливі і відповідних реакцій на них. Величина Особистісна тривога характеризує попередній досвід особи, наскільки часто вона мала відчуття Ситуативної тривоги[40].

Результати за обома шкалами інтерпритуються так: до 30 балів -низький рівень тривожності, 31-45 балів середній рівень тривожності, 46 балів і більше- високий рівень тривожності[40].

Опитувальник Басса-Даркі - (адаптація А.К. Осницького) А.Бас та А. Даркі (1957р) опитувальник для виявлення важливих, на їх погляд, показників та форм агресивної поведінки, де вони вирізняють наступні шкали[41]:

шкала фізичної агресії - використання фізичної сили щодо іншої особи.

Виявлення негативних почуттів, словесного незадоволення у вигляді лайки, погрози — **шкала вербальної агресії**.

Використання замаскованих дій, висловів, пліток, награних емоцій проти інших- **шкала непрямой агресії**.

Форма поведінки, яка спрямована, як правило, проти авторитету чи керівництва, що може змінюватись від замаскованого чи добре прихованого гніву до протестувань проти певних правил чи норм і має назву **шкала негативізму**. Роздратування, готовність від найменшого збудження проявляти злість та агресію, різкість та нечемне ставлення - **шкала роздратування**.

Мати схильність недовірливого та надто настороженого ставлення до інших людей — **шкала підозрливості**.

“Прояв заздрості та ненависті до оточуючих, що обумовлені відчуттям гніву, невдоволеністю чи то окремою особою, чи то загалом світом - це про **образу**. Ставлення та дії щодо себе та оточуючих, які виходять із можливого

переконання людини в тому, що вона є поганою, а дії її негарними — це про *шкалу відчуття провини.*” ” [41]

Опитувальник налічує у своєму складі 75 тверджень, респондент надає відповіді так чи ні. “Індекс індивідуальної ворожості об'єднує в себе 5 і 6 шкали, індекс агресивності 1,3,7.” ” [41]

За допомогою *опитувальника стану здоров'я PHQ* ми досліджували поширеність тривоги, наявність панічного розладу та розладів переїдання.

Опитувальник Patient Health Questionnaire (PHQ) це один з методів діагностики і щодо виявлення розладів психічного спектру, що не мають психотичного підґрунтя. Д-р Роберт Дж.Спитцер, д-р Джанет Б.В.Уільямс, доктор Курт Кронке і колеги з Колумбійський університет створили PHQ в 1999 році. “Адаптований і розроблений особистий досвід його застосування в Україні авторами О.О. Хустова, О.В. Бушинська, О.В. Прохорова, С.Г.Сахно у 2014 році”[42]. На основі проведеної роботи було зроблено висновок, що опитувальник PHQ є достатньо надійним та валідним інструментом для виявлення психопатології пересічного пацієнта у соматичній практиці .

“Він призначений для спрощення діагностування тривожних розладів, депресії, соматоформного розладу, розладів переїдання, зловживання алкоголем” [9].

Нами був використаний модуль **GAD-7**(Generalized Anxiety Disorder), який складається з семи запитань. Генералізований тривожний розлад (ГТР) - це один з найпоширеніших розладів. однак швидкої методики для виявлення ГТР не було. Отож ціллю було розробити швидкий метод діагностики ГТР, який би міг мати високу надійність та обґрунтованість.

З 15 листопада 2004 року по червень 2005 року у 15 клініках первинної медичної допомоги в США проводилось стандартне дослідження з дотриманням всіх критеріїв. “Загальна кількість пацієнтів 2740, що

заповнювали опитувальник та 965 пацієнтів, що мали телефонну розмову з працівником психічного здоров'я на протязі тижня. Були отримані такі результати - шкала тривожності GAD-7 мала хорошу надійність, критерії та обгрунтованність. Гранична точка чутливості 89% та специфічність 82%. GAD-7 було підтверджено, як ефективний інструмент для скринінгу на ГТР та оцінки його “важкості” в клінічній практиці. Також за результатами дослідження було зроблено наступні висновки: шкала з 7 пунктів GAD-7 є корисним інструментом для виявлення ймовірності ГТР, наступним підтвердженням - ця шкала є хорошим показником “важкості” ГТР, що в дослідженні було показано тим, як змінювались показники відповідно до наявних дисфункційних порушень. “І останнє - хоча у багатьох пацієнтів були симптоми тривоги та депресії, факторний аналіз підтверджував ГТР як окремий розлад”[44]. Оцінка 10 або більше за GAD-7 є відліком ймовірності наявності ГТР. Точки відрізу 5,10,15 можна трактувати, як легкий, середній та важкий рівень тривожності за GAD-7. Отож, на сьогодні GAD-7 є достатньо інформативним опитувальником, що застосовується в клінічній практиці.

Також ми задіяли скринінг **PHQ-PD** – призначений для виявлення панічного розладу, що складається з двох блоків запитань, де в першому блоці чотири запитання і в другому одинадцять. Людина відповідає на запитання так або ні. Ми обрали цей опитувальник так як він має гарно підтвержені результативні дані так як в Іспанії було проведено дослідження з метою визначення точності анкетування здоров'я пацієнтів з допомогою PHQ-PD, як скринінгового інструменту панічних розладів в іспанських центрах первинної медичної допомоги. Дослідники Роджер Муньос Наварро, Антоніо Кано-Віндель, Крістіна Мей Вуд та ін. 15 серпня 2016 року порівнювали психометричні властивості “PHQ-PD із еталонним стандартом Структурованим клінічним інтерв'ю (SCIDI)”[45]. Лікарі загальної практики відрекомендували 178 пацієнтів, які пройшли весь тест на PHQ, включно з

RHQ-PD. Були оцінені чутливість, специфічність, позитивні та негативні прогнозовані значення. Отож отримали такі результати — робочі характеристики RHQ-PD помірні. Чутливість 0,83, специфічність 0,73[45]. Хоча алгоритм RHQ-PD дав помірні результати, як діагностичний тест на ПР та все ж він був кращим ніж оригінал. Розділ RHQ-PD включає 15 пунктів. Вважається, що пацієнти, ймовірно, мають ПР, якщо вони ствердно відповіли на перші чотири запитання і набрали чотири бали у другому блоці за чотири ствердні відповіді. Отож, RHQ-PD можна вважати достатньо валідним скринінговим методом.

“Для скринінгу розладів харчування нами було використано *RHQ-ED*, який визначає ймовірність нервової булімії та переїдання. Респондет теж повинен відповісти на запитання “так” чи “ні”. Для вивчення експлуатаційної характеристики RHQ-ED щодо виявлення нервової булімії та переїдання було запрошено 259 скринінг позитивних осіб та 89 випадкових. Розраховували чутливість, специфічність та прогнозоване значення. Дослідниками Рут Х. Стрігель-Мур, Ненсі Перрін та Хелен К. Кремер отримали такі результати- RHQ-ED мав високу чутливість (100%) та специфічність (92%). Цей скринінг буде корисним перш за все у широкому використанні, наприклад у громадах і потребуватиме подальшого уточнення так як незважаючи на свою сприятливу специфічність він може дати хибно-позитивний результат для осіб, що не потребують лікування”[47]. Але тим не менше ми вирішили скористатись цим опитувальником, так як він призначений для великих груп.

”Наступний опитувальник, що ми використовували, це Скорочений Багатофакторний Опитувальник *Міні — Мульт*, що був створений та опрацьований психологом, що є за походженням швейцарцем Кінканнон в 1968р і був адаптованим в російську версію (перекладено українською мовою СБОУ) В.П. Зайцевим і В.Н. Козуля 1981 році”[43]. З допомогою цієї методики можна дати оцінку нервово-емоційній стійкості особи, оцінити

на якому рівні інтегровані особистісні властивості, також дати оцінку адаптованості особи до соціальної спільноти. Опитувальник Міні-мульти — задуманий як скорочена модель ММРІ, де зазначено 71 питання та 11 шкал. Три перші шкали виконують роль оціночних шкал і 8 шкал базові. “Отож:

“Шкала Брехні- оцінюється щирість та відвертість досліджуваного,

Отримуючи значення низького рівня ми можемо припускати, що — особа надмірно відкрита, не приховує своїх труднощів та слабких сторін; добре усвідомлює та розуміє їх, має схильність перебільшувати складність ситуації, а ніж недооцінити; мають тенденцію більш критично ставитись як до себе так і до оточення, що веде до скептичності; легковразливі, складно будують здорові стосунки; високі показники - тенденція уявити себе в більш вигідному світлі; для цього є часто різні причини - обмеження кругозору, певна життєва ситуація, бажання чітко дотримуватись певного стандарту поведінки, що немає під собою істотних цінних правил.”[43]

“Шкала Вірогідності — має на меті зауважити неправдиві відомості надані респондентом, чим вищі показники, тим менш правдиві результати; значення, що мають низькі показники, дають можливість нам припускати про достовірно надані відповіді, також високі значення можливі у таких випадках, що особа може бути схильною по типу шизоїдного реагування, аутичного реагування, психопатоподібного типу поведінки, вираженої тривожності та ймовірність у потребі в допомозі інших”[43].

“Шкала Корекції — показує, наскільки наш респондент має високу недовіру до світу, підозрілість, наскільки є контролюючим у життєвих процесах, що трапляються у його житті, будучи контролюючим у проходженні даного тестування. Отримуючи в опитувальнику більш високими показник ми можемо припускати про несвідомий контроль респондента. Отримані низькі цифри можуть нам говорити про доброзичливе ставлення як до світу так і до себе, про достатньо широке коло вподобань та інтересів, високий рівень комунікабельності”[43].

“Шкала Іпохондрії — схильність респондента до астеничного типу реагування. Особи, що отримали достатньо високі бали мають тенденцію до сповільненого реагування, дещо пасивні, надто довірливі до інших, схильні до підпорядкування вищестатусним особам, владі, мають складність у пристосуванні до нових умов, тяжко переносять новизну у своєму житті, легко втрачають спокій в конфліктних ситуаціях. Високі цифри по шкалі іпохондрії дозволяють нам припускати наступне - тривога для особи не є тим, що турбує обставинами ззовні, а тим що турбує з середини - наскільки добрим є фізичний стан власного здоров'я. Важливим є для респондента, те якими є його відчуття в тілі, його соматичний стан.

Респонденти, що отримують низькі значення по цій шкалі — мають тенденцію до більш стійкішого реагування на всі процеси, як внутрішнього так зовнішнього характеру, є достатньо енергійні та більш успішно вирішують свої труднощі”[43].

Шкала Депресії – високі показники депресії характерні для чутливих осіб, що часто схильні тривожитися, з острахом дивляться на життя, як правило, вони можуть бути сумлінні, відповідальні, часом їм складно приймати самостійно життєво важливі рішення, мають тенденцію до невпевненості в собі та є чутливими до невдач.

Низьке значення — ми можемо говорити про тенденцію до активності, високий рівень контактності, відчуття власної значущості.

Шкала Істерії — має своїм наміром визначити респондентів зі схильністю до захисних відреагувань по конверсійному типу. Часто психосоматикою послуговуються, як способом уникнути відповідальності і часто це є спосіб втекти у хворобу. Важливим для цих людей є бажання виглядати більше та значиміше, ніж вони є насправді, спрага за увагою та захопленням. Ми можемо припускати, що ці особи можуть не заглиблюватись глибоко у почуття а їхні захоплення часто є недовготривалими і не прив'язаними до об'єкту. Високий показник у особи

говорить про те, що респондент часто використовує уникнення для запобігання тривожних ситуацій. Для них не є характерним концентруватися на якигось філософських глибоких питаннях, вони швидше будуть мати тенденцію до зовнішнього спостерігання світу без особливого заглиблення у всі його процеси. Низький показник - інтроверсія, скептицизм та відсутність схильності до непрогнозованої поведінки.

Шкала Психопатії — при тенденції до високих балів ми можемо припускати, що респондент має знижений рівень соціальної адаптації, часто ці люди можуть бути агресивними та конфліктними, нехтувати соціальними нормами та цінностями. Характерним є нестабільність настрою, вразливість та чутливість. Низький показник по цій шкалі говорить про високий рівень відповідності своєму соціальному статусу, спостерігається тенденція до стійкості життєвих цілей та цінностей.

Шкала Паранояльності - основною рисою людей, що отримали високі цифри по цій шкалі є тенденція щодо вибудовування надцінності ідей. Це категорія людей може характеризуватися вузьким спектром інтересів, мати схильність до агресивної поведінки та довго пам'ятати образу. Свій світогляд вважають самим правильним і не гребують нав'язати його іншим. Іншим, що спричиняє часті конфліктні ситуації. Отримавши низькі показники ми можемо припускати про недовірливість респондента до зовнішнього світу або інше припущення — особа не має стабільної точки бачення ситуації і часто її змінює під впливом зовнішніх факторів на іншу.

Шкала Психастенії — припускаємо, що особи можуть мати схильність до тривоги, труднощі в прийманні важливих рішень та недовіру до оточуючих. Отримавши низькі показники у респондента спостерігається тенденція до вміння робити сміливі та рішучі кроки, наявність гнучкості у ситуаціях та помірний рівень тривожності.

Високе значення — характерними є тривога та підвищений рівень страху.

Шкала Шизоїдності — особи, що отримали високий бал мають тенденцію відповідати характеристикам шизоїдної особистості. Їхньою особливістю є те, що вони добре можуть відчувати щось абстрактне, нереальне та прості звичайні емоції їм є складні для сприйняття. Низькі цифри говорять про відсутність яскраво виражених особливостей шизоїдної особистості.

Шкала Гіпотонії (манії) - люди, що отримали високі бали по названій шкалі найчастіше характеризуються гарним настроєм, навіть будучи в складних ситуаціях. Ведуть активний спосіб життя, та наповнені енергією. Вони вітають зміни, з радістю спілкуються з іншими, хоча часто їм не вистарчає витримки та наполегливості. Низькі цифри по цій шкалі — говорить про те, що особа більш стримана в емоціях та активносях.

Основні характеристики методик дослідження

Таб.2.1

№	Назва шкали	Кількість субшкал/питань	рік	Автор
1	Шкала особистісної та ситуативної тривожності Спілбергера-Ханіна	2/40	1976	Спілбергер-Ханін
2	Шкала ворожості Басса - Даркі	10/75	1957	А.Бас та А. Даркі
3	Опитувальники PHQ-ED PHQ-PD GAD-7	2/8 1/15 1/7	1999	Доктор Жанет Б.В.Уільямс, д-р Курт Кронке
4	Опитувальник Міні - мульт(СБОУ)	11/71	1968	Джеймс Кінканно В.П. Зайцевим, В.Н. Козуля

Висновки до другого розділу

Отже у другому розділі нами було проведено аналіз емпіричних досліджень щодо вживаності методик PHQ-ED, PHQ-PD, GAD-7. Було описано та вибрано методики, що застосовуватимуться в дослідженні. До методик вибору увійшли Шкала Спілбергера-Ханіна, Шкала Басса-Даркі, PHQ-PD, PHQ-ED, GAD-7 та Скорочений Багатофакторний Опитувальник Особистості (Міні-Мульт). Описано структуру методик. Описано дослідження, якими ми послуговувались у виборі методик.

Також описано етапи проведення теоретичного та емпіричного дослідження. Описано критерії включення осіб та виключення.

Зазначено вибірку осіб, що прийняли участь в дослідженні.

Описали за якими статистичними аналізами буде опрацьовуватись даний матеріал.

РОЗДІЛ III
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ПАСИВНОЇ АГРЕСІЇ НА
ФОРМУВАННЯ СХИЛЬНОСТІ ДО ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У
ДОРΟΣЛИ

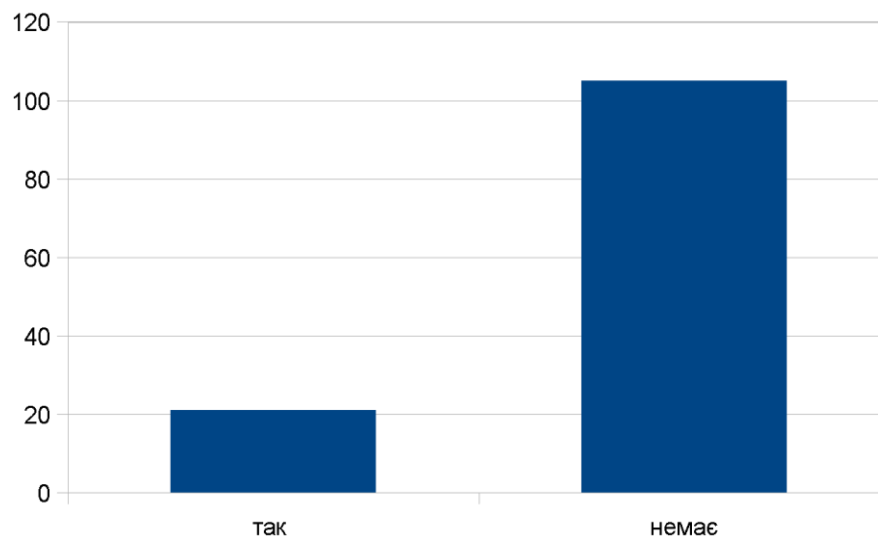
3.1. Загальна характеристика групи досліджуваних

В опитуванні взяло участь 126 респондентів. 100% яких дало згоду на оброблення їх даних. Серед респондентів 8 осіб віком 18-26 років, 49 осіб віку 27-35 та 69 осіб віком 36-45 років. З них чоловіки - 10 і жінок налічувалось - 116. За сімейним станом вони поділились в таких цифрах: одружених 72 осіб, неодружених 15, розлучених 20, в парі 16 та без пари 5.

Людей, що по опитувальнику PHQ-PD мають схильність до Панічного розладу налічується 21 людина.

Схильність до Панічного Розладу

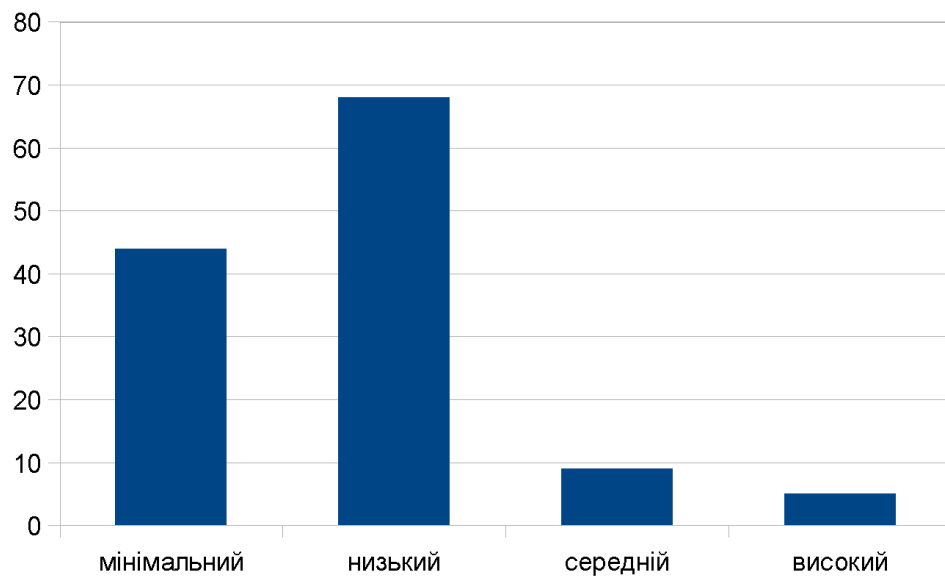
Рис.3.1

Також по GAD-7 (Генералізований Тривожний Розлад) були отримані такі результати- 44 особи мали мінімальний рівень тривоги, 68 респондентів мали низький рівень тривоги, 9 осіб мали середній рівень тривоги та 5 мали високий рівень тривоги.

Показники схильності рівня тривожності по шкалі GAD-7

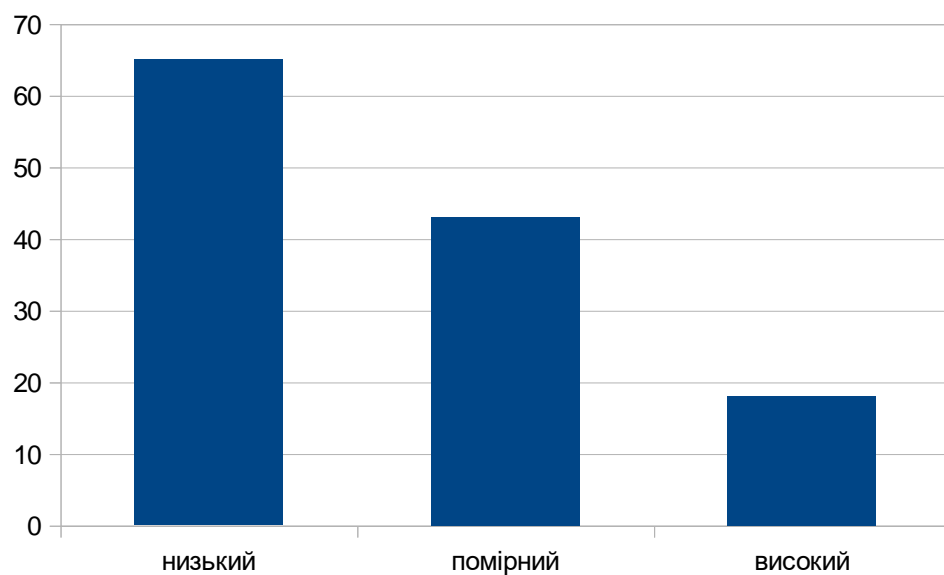
Рис.3.2

По опитувальнику Ситуативної Тривоги ми отримали такі результати - низький рівень Ситуативної Тривоги мали 65 осіб, помірний- 43 та високий 18.

Показники схильності рівня Ситуативної Тривоги

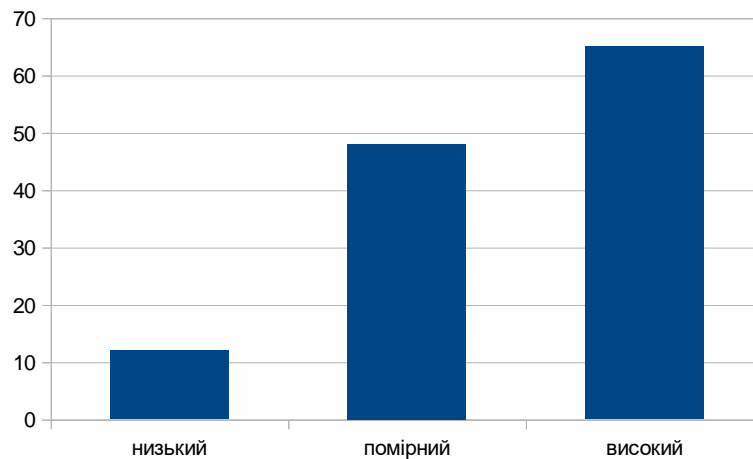
Рис.3.3

Особистісна Тривога була виявленою у таких цифрах- 12- низький рівень, 48- помірний та високий показали 65 респондентів.

Показники схильності рівня Особистісна Тривожность по вибірці

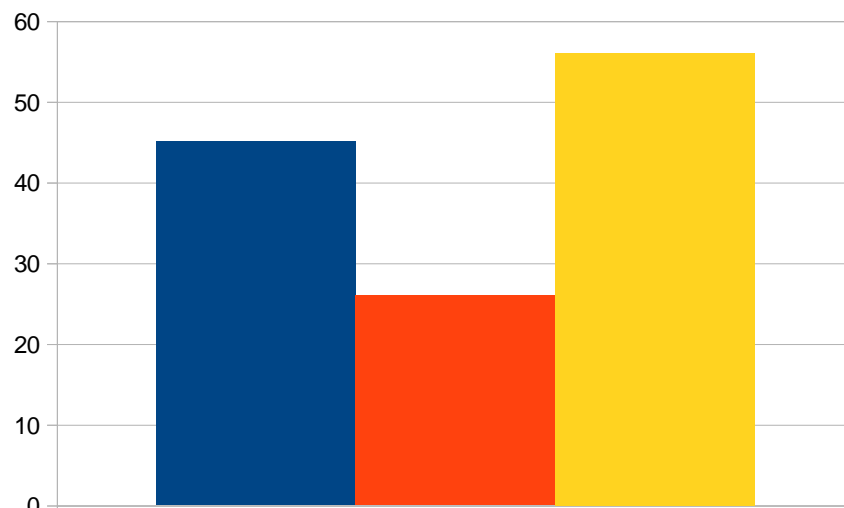
Рис.3.4

Отримані дані по показнику негативна агресія мали такий результат - 45 респондентів показали високий показник, 26 осіб мали середній показник пасивної агресії та 56 респондентів мали низький показник пасивної агресії.

Показники схильності рівня пасивної агресії по вибірці

Рис.3.5

3.2 Кореляційний аналіз

Щодо розуміння відношень феноменів у вибірці ми вирішили провести кореляційний аналіз .

В результаті проведення нашого кореляційного аналізу була встановлена тенденція до прямих та обернених кореляційних зв'язків між шкалою “Непряма агресія” (опитувальник ворожості Басса-Даркі) та Панічним розладом (опитувальник здоров'я PHQ-PD), Ситуативною тривогою та Особистісною тривогою (Шкала Ситуативної та Особистісної тривожності Спілбергера-Ханіна) також обернена кореляція зі шкалою брехні та прямий зв'язок зі шкалою гіпотонії (манії) (Скорочений Багатофакторний Опитувальник Особистості Міні-Мульт) та Генералізованим Тривожним Розладом

(Опитувальник здоров'я GAD-7). Таким чином ми отримали певні кореляційні зв'язки між вищеназваними шкалами, які продемонстровані нижче в таблиці.

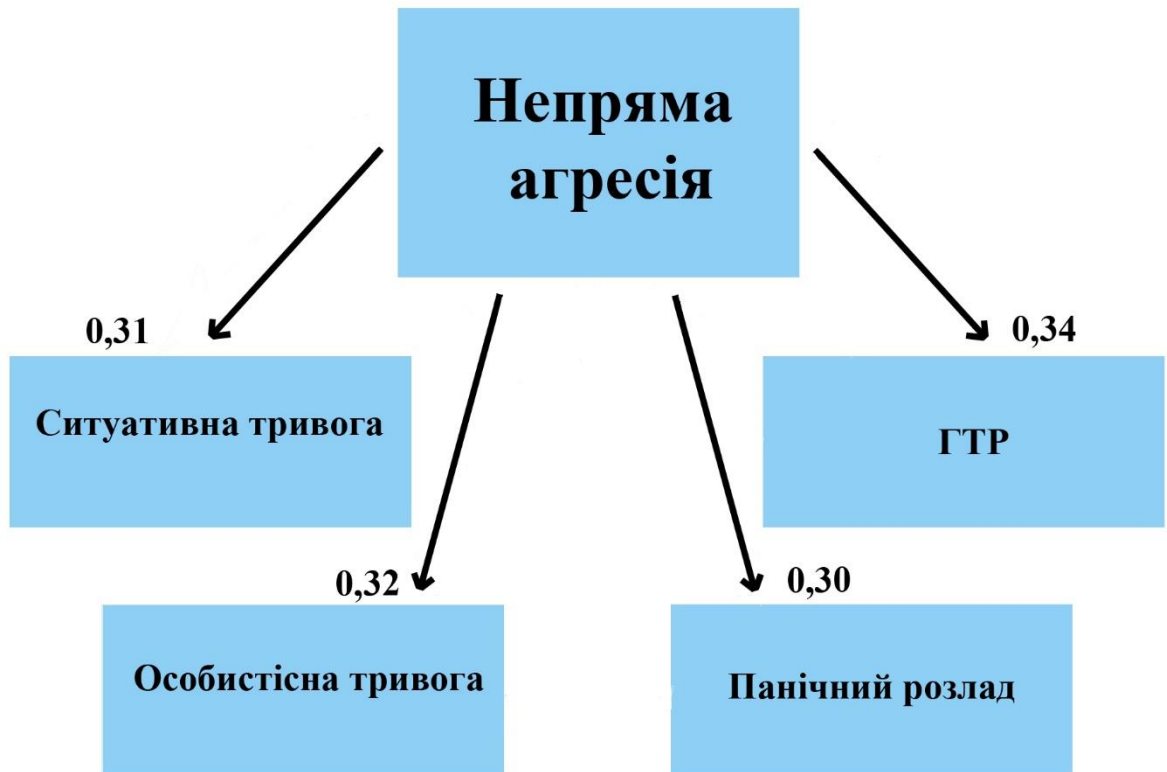
Кореляційні зв'язки для шкали Непряма агресія

Таб.3.1

Шкали	Коефіцієнт кореляції r, $p < 0,05$
Ситуативна тривога	0,31
Особистісна тривога	0,32
Панічний розлад	0,3
Гіпотонія(манія)	0,33
Шкала брехні	-0,36
Розлучені	0,25
ГТР	0,34

Плеяда прямих взаємозв'язків пасивної агресії із показниками тривожності та ймовірних тривожних розладів

Рис.3.6

Отже, з вище побаченого ми можемо спостерігати тенденцію до кореляції непрямої агресії з схильністю осіб до Панічним розладу ($r=0,30, p<0,05$), також спостерігається середня кореляція з Ситуативною тривогою ($r = 0,31, p < 0,05$), є середній взаємозв'язок з Особистісно Тривогою ($r=0,32, p<0,05$) і теж спостерігаємо тенденцію до середньої кореляції з Генералізованим тривожним розладом ($r=0,34, p<0,05$).

Говорячи про тенденцію, ми маємо на увазі про помірний зв'язок пасивної агресії з ймовірними тривожними розладами у респондентів.

Якщо ми будемо аналізувати взаємозв'язок Ситуативної Тривоги з непрямою агресією, ми маємо змогу спостерігати тенденцію до середнього взаємозв'язку Ситуативної Тривоги і пасивної агресії, що дійсно підтверджує нашу першочергову гіпотезу про вплив пасивної агресії на

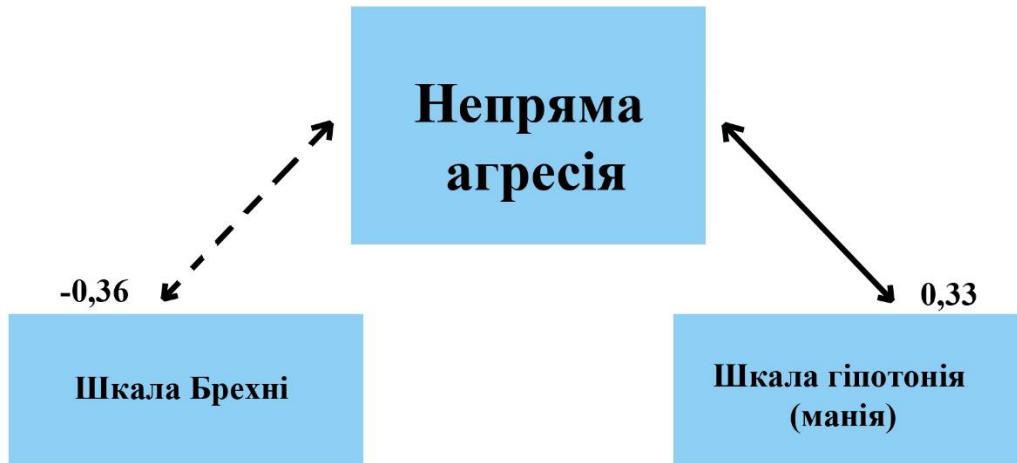
формування тривожних розладів у дорослих, проте у нашому випадку ми швидше будемо говорити про тенденцію до взаємозв'язку, так як рівень кореляції є слабким, що може говорити швидше про те, що роль пасивної агресії у появі Ситуативної тривоги не є особливо вагомою, що нам показує наш кореляційний зв'язок.

Також ми отримали середню кореляцію Особистісної тривожності з непрямою агресією, тут ми можемо бачити, що чим більшою є непряма агресія тим вища Особистісна тривожність. Отож, непряма агресія підсилює Особистісну Тривогу. Що також може нам говорити про взаємозв'язок тривожності та пасивної агресії, що має тенденцію до підтвердження нашої першочергової гіпотези. Спостерігається пряма кореляція до збільшення ймовірності Панічного розладу у людей з Нпрямою агресією. Ми ще раз наголошуємо, власне, про тенденцію, до Панічного розладу. Тому що рівень нашого кореляційного зв'язку не дає нам можливості давати більш стверджувальну інтерпритацію. Спостерігається середня кореляція.

Варто, відмітити пряму кореляцію непрямої агресії до Генералізованого Тривожного Розладу, причому ми можемо говорити про середню кореляцію. Що буде говорити про наступне - збільшення пасивної агресії підвищує рівень Генералізованого Тривожного Розладу і відповідно рівень піднімається по шкалі ввєрх, що буде говорити про збільшення ГТР, тобто непряма агресія буде збільшувати ймовірність Генералізованого Тривожного Розладу.

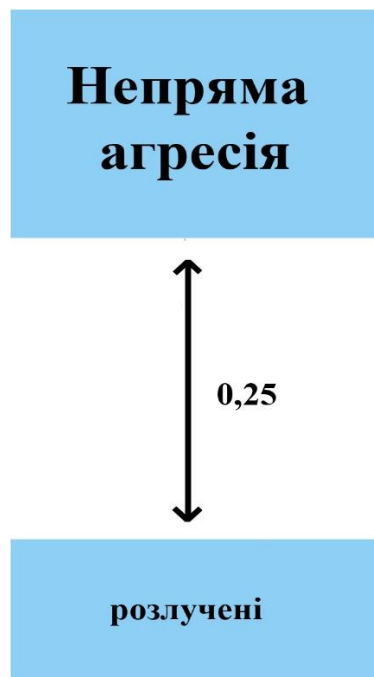
Плеяда взаємозв'язків Непрямої агресії із шкалами Скороченого Багатофакторного Опитувальника (Міні-мульти)

Рис.3.7

Плеяда взаємозв'язку пасивної агресії з сімейним статусом

Рис.3.8

Варто описати кореляцію, що спостерігається зі шкалою СБОО (Міні-Мульти)- обернено-пропорційний взаємозв'язок у респондентів зі шкалами Брехні ($r = -0,36, p < 0,05$) та помірний зв'язок зі шкалою Гіпотонії (манії) ($r = 0,33, p < 0,05$). Ми не можемо стверджувати про те, що саме в осіб з пасивною агресією є саме такі особистісні характеристики, ми можемо тільки спостерігати тенденцію заявлених характеристик по цим шкалам. Шкала Брехні, як і шкала Гіпотонії відносяться до Скороченого Багатофакторного Опитувальника Особистості (Міні - Мульти). Він дає можливість побудувати ймовірний психологічний профіль людини. Однозначно, це потребує хороших знань та досвіду для правильної інтерпретації. Наразі, ми можемо припускати певну інтерпретацію цього зв'язку, відповідно до тенденції кореляційного аналізу. Цей опитувальник інтерпритується у бальній системі, де є високі та низькі бали. Отож, Непряма агресія має обернену кореляцію до шкали Брехні. І якщо припустити, що наші респонденти мають високий бал по шкалі Міні-Мульти, ми спробуємо описати цей ймовірний зв'язок, і будемо припускати наступне: респондент може бути не відвертим і нечесним з самим собою. Має бажання виглядати краще, ніж є, або він дійсно є дуже правильним. Але, так як це є обернений зв'язок тому, коли пасивна агресія буде зростати, то, ймовірно, характеристики особистості, що характерні для шкали "брехні" будуть слабшати, ставати не такими вираженими. І навпаки — при вираженості особистісних рис по даній шкалі, рівень пасивної агресії буде падати. До прикладу, якщо у особи по шкалі брехні буде вираженим бажання виглядати краще, ніж вона є, то при підвищеній пасивній агресії показник цієї вираженої потреби буде нижчим, і навпаки.

Якщо ми будемо говорити про низькі бали по шкалі Брехні то будемо мати на увазі, що мова йде про перебільшення своїх недоліків та проблем, спостерігатиметься тенденція як до самокритики так і до критики свого оточення. Від чого є ймовірність збільшення конфліктних ситуацій з оточенням.

Отож тут також спостерігається обернений зв'язок з пасивною агресією. Що теж може означати підсилення характеристик по шкалі і тим самим зниження пасивної агресії і навпаки. Якщо людина має тенденцію до критики, як себе так і інших, то при зниженні пасивної агресії ці риси будуть мати тенденцію до більш яскравішої вираженості і навпаки.

Також маємо тенденцію взаємозв'язку з гіпотонією та манією. Люди, які по цій шкалі мають високі бали — то ці люди завжди повні сил і енергії, життєрадісні та оптимістичні, люблять спілкування та новизну. Часто переоцінюють себе. Відволікаються на багато речей одночасно і ніде не заглиблюються глибоко. Їм характерна образливість та дратівливість. Діяльність часто не завершується через відсутність концентрації уваги. Ймовірно тому, що за характеристикою ці особи знаходяться в постійному пошуку, мають бажання пізнавати щось нове. Це ніби їхній фасад, за яким часто може знаходитись внутрішня незадоволеність собою та дезорганізація. Відповідно, в нашій кореляції тут спостерігається помірний зв'язок між непрямою агресією та шкалою Манії. Що будуть підсилювати один одного. Тобто чим вищий показник непрямої агресії, тим особистісні характеристики стають більш вираженішими.

Щодо осіб з низькими балами, то ми будемо говорити про зниження активності та контактність з іншими. Ці люди часто направляють свою агресію в середину себе. В них підвищене відчуття своєї поганості. Вони дуже стараються бути хорошими.

Також ми спробували проаналізувати з якими шкалами корелює сама шкала Гіпотонії і Манії і ми отримали такі кореляції:

Кореляції шкали Гіпотонія (Манія)

Таб.3.2

Шкала	Коефіцієнт кореляції $r, p < 0,05$
Індивідуальна ворожість	0,53
ГТР	0,42
Дратівливість	0,26
Образа	0,52
Непряма агресія	0,29
СТ	0,26
ОТ	0,32
ПР	0,30

Отож, судячи з результатів кореляції Гіпотонія-Манія ми можемо припускати, що особа, яка має тенденцію до структурованості особистості по типу гіпоманії- манії має значну схильність до індивідуальної ворожості та образ на інших людей, що може призводити до слабкої вираженості пасивної агресії та дратівливості на основі середнього рівня Особистісної Тривоги, що проявляється у вигляді низької Ситуативної Тривоги, що в кінцевому результаті може мати середню схильність до Панічного Розладу та значну схильність до Генералізованого Тривожного Розладу.

Якщо говорити про сімейний статус, то кореляція спостерігається між розлученими людьми та пасивною агресією. Що буде говорити про тенденцію розлучених людей до непрямой агресії .

Отож, якщо підсумувати кореляцію, ми можемо спостерігати тенденцію, що непряма агресія має тенденцію до кореляції з розлученими людьми, що відповідають шкалі Манія та Гіпоманія та оберненою кореляцією до шкали Брехні.

Якщо розглядати кореляційний зв'язок з тривожністю та ймовірними тривожними розладами ми можемо зробити такий підсумок цього зв'язку у нашому дослідженні.

Отож, оскільки коефіцієнт кореляції знаходиться в градації помірною прямого зв'язку, що означає, що наші фактори будуть підсилювати один одного, дає нам змогу говорити про наступне: пасивна агресія може мати, швидше ймовірний вплив на формування тривожних розладів у дорослих, так як зв'язок непрямої агресії з особами, що мають схильність до тривожних розладів спостерігається, але він є недостатньо міцним, тому ми говоримо про тенденцію зв'язку, оскільки показники є недостатньо високими для підтвердження нашої початкової гіпотези.

3.3. Порівняльний аналіз

Наступним методом статистичного дослідження ми вирішили використати порівняльний аналіз. З допомогою цього аналізу ми спробуємо порівняти дві групи і пошукати відмінність між ними за типовими ознаками чи властивостями і їх проявом у наших респондентів на базі зібраних статистичних результатів.

Було проведено порівняльний аналіз між двома групами осіб, в одній групі були представлені респонденти з низькою непрямою агресією та у другій групі були представлені респонденти з високою та середньою непрямою агресією. Чому саме такий вибір, тому що за даними нашого опитування ці дві групи будуть рівномірними. Тобто ми отримуємо в результаті групу з низьким рівнем пасивної агресії і наступну — з середнім та високим. Отож, таким чином ми проведемо порівняльний аналіз людей, у яких є низька пасивна агресія і людей, що мають середні та високі показники пасивної агресії. З допомогою цього аналізу ми спробуємо підтвердити чи спростувати попередньо отримані нами результати.

Порівняльний аналіз змінних схильності до ГТР та СБОУ

Таб.3.3

Переменная	Т-критерии; Группир.: А.неп.низьк (nata)						
	Группа 1:1		Группа 2:0				
	Среднее 1	Среднее 0	t-знач.	сс	p	N набл. 1	N набл. 0
гтр	4,6250	6,9286	-3,24692	124	0,001501	56	70
переїд	0,1429	0,1714	-0,43296	124	0,665797	56	70
булімія	0,0179	0,0000	1,11916	124	0,265234	56	70
шк.брехні	55,0179	47,6714	3,86075	124	0,000181	56	70
шк.вірог.	50,5000	54,7571	-2,38194	124	0,018742	56	70
шк.корекц	50,2857	46,3714	2,54249	124	0,012238	56	70
іпохондр	53,5000	55,2714	-1,01955	124	0,309929	56	70
депрес	50,8036	56,7429	-2,39713	124	0,018016	56	70
істерія	55,7321	51,7143	1,69006	124	0,093529	56	70
психоп	46,3393	47,1429	-0,35458	124	0,723505	56	70
паранояльн	51,0000	54,4286	-1,34048	124	0,182539	56	70
психастен	51,1071	53,5143	-0,95357	124	0,342154	56	70
шизохдн	52,7321	51,0143	0,75693	124	0,450526	56	70
гіпотон	47,3750	52,9714	-2,67979	124	0,008368	56	70

Отже, порівнявши наші дві групи, де є група 1 (група з низьким рівнем пасивної агресії) та група 0 (група з середнім та високим рівнем пасивної агресії) ми отримали такі результати: у першій групі при показниках, де ($r=4,62$, $p<0,05$) ми спостерігаємо нижчий рівень Генералізованого Тривожного Розладу ніж у групі 0, з такими показниками ($r=6,92$, $p<0,01$). Отже, наш результат нам може говорити про те, що особи з нижчим рівнем пасивної агресії мають менш виражений рівень Генералізованого Тривожного Розладу. Доречним буде зауважити, що у даному випадку ми можемо говорити про суттєво значущий результат, оскільки показник $p < 0,01$. Тож можна припустити, що рівень пасивної агресії грає певну роль у формуванні Генералізованого Тривожного Розладу, оскільки показники першої групи є суттєво нижчими, ніж у групи з номером 0.

Також у нашому порівняльному аналізі отримала статистично значущі показники шкала гіпоманії (манії). Нами були отримані наступні результати — у першій групі (група з низьким показником непрямої агресії) ми

отримали нижчі показники пасивної агресії ($r=47, p < 0,05$), група під номером 0 мала вищі показники ($r=52,9, p < 0,05$). Отож ми можемо говорити про те, що люди з гіпотонією (манією) є схильними до пасивної агресії. Важливим також для нашого дослідження є відмітити, що рівень пасивної агресії у першій групі є нижчим. Також слід зауважити, що у кореляційному аналізі теж спостерігалась ця кореляція і це може бути підтвердженням того, що ця шкала має певний зв'язок з шкалою непрямой агресії. Доречним буде відмітити, що у порівняльному аналізі шкала депресії показала значущі показники ($r=47,3, p < 0,05$), де особи з нижчою пасивною агресією мають нижчі показники по шкалі депресія. Доречним буде відмітити, що всі оціночні шкали СБОО отримали значущі результати, а саме — шкала брехні ($r=50,01, p < 0,05$) що отримала найвищі показники, шкала корекції ($r=50,28, p < 0,05$) та шкала вірогідності ($r=50,50, p < 0,05$).

Якщо порівнювати наступні отримані нами значущі показники, ми будемо спостерігати, що Особистісна Тривога має нижчі показники ($r=42,23, p < 0,05$) при низькій непрямій агресії, тоді як її показник Особистісної Тривоги збільшується при високій пасивній агресії ($r=48,98, p < 0,05$). Отож з даного аналізу ми можемо припускати про наявність певної ролі пасивної агресії у контексті Особистісної Тривожності.

Аналогічні спостереження і по Ситуативній Тривожності. Показник Ситуативної тривоги є нижчим ($r=27,17, p < 0,05$) при низькій пасивній агресії, тоді як при збільшенні пасивної агресії ми можемо бачити зростання Ситуативної Тривоги ($r=33,25, p < 0,05$). Отож, ми можемо говорити про певну роль пасивної агресії у контексті Ситуативної Тривожності.

Таблиця порівняльного аналізу змінних Особистісна Тривога та
Ситуативна Тривога

Таб.3.4

Переменная	Т-критерии; Группир.: А.неп.низьк (nata)						
	Группа 1:1		Группа 2:0				
	Среднее 1	Среднее 0	t-знач.	сс	p	N набл. 1	N набл. 0
б.пари	0,0357	0,0429	-0,20250	124	0,839860	56	70
ст	27,1786	33,2571	-2,88131	124	0,004668	56	70
от	42,2321	48,9857	-3,39578	124	0,000920	56	70

Наступною важливою для нас шкалою була шкала Панічного розладу. Ми також отримали значущі показники по цій шкалі і зауважили, що схильність до Панічного Розладу змінюється від рівня пасивної агресії. Нижчими є показники при низькому рівні пасивної агресії і рівень до схильності Панічного Розладу збільшується при високій пасивній агресії.

Порівняльний аналіз змінної Панічний розлад

Таб.3.5

Переменная	Т-критерии; Группир.: А.неп.низьк (nata)						
	Группа 1:1		Группа 2:0				
	Среднее 1	Среднее 0	t-знач.	сс	p	N набл. 1	N набл. 0
i.агр	126,5893	188,4286	-9,16939	124	0,000000	56	70
i.ворож	101,8750	125,4143	-2,96364	124	0,003646	56	70
пр	0,0714	0,2429	-2,61448	124	0,010044	56	70
гтр	4,6250	6,9286	-3,24692	124	0,001501	56	70

Отже, провівши порівняльний аналіз двох груп ми можемо підтвердити отримані результати попереднього кореляційного аналізу. І це може бути підтвердженням правильності наших кроків. Нами було підтверджено те, що пасивна агресія відіграє певну роль у контексті Ситуативної та Особистісної тривожності особистості так і у контексті Тривожних Розладів,

а саме Панічного розладу, Генералізованого Тривожного Розладу. Слід зауважити, що шкали Нервова Булімія та Переїдання не показали значущих показників. Отож, ми можемо припускати, що пасивна агресія не відіграє важливої ролі у контексті цих розладів. Також спостерігаються значущі показники по шкалам опитувальника Міні- мульт, а саме по шкалі Гіпотонії, Депресії, Брехні та по шкалам Корекції та Вірогідності. Такж слід зазначити, що шкали Гіпотонії (манії) та Брехні мали кореляцію з пасивною агресією в Кореляційному аналізі

3.4 Множинний регресійний аналіз

Наступним аналізом, що ми використали це був множинний регресійний аналіз. Для аналізу результатів ми використовуємо декілька незалежних змінних та одну залежну змінну. Ціль цього аналізу показати, які з незалежних змінних суттєві для передбачення мінливості значень залежної змінної, а якими можна знехтувати. Зазвичай, його застосовують у дослідженнях з метою передбачення певного результату за рядом інших показників.

Отож провівши множинний регресійний аналіз, де залежна змінна була “Особистісна Тривожність” ми отримали такі результати, де $R = 0,71$ при $p < 0,05$ цей показник показує на силу звязку між залежною та комплексом незалежних змінних. Таким чином, ми тут можемо бачити достатньо міцний звязок . Якщо ми поглянемо на R^2 , під цим показником ми розуміємо, наскільки відсоток значень незалежних змінних визначає загальне значення залежної змінної, тобто іншими словами, наскільки наші незалежні змінні можуть описати загальну цілісну залежну змінну, тобто який вклад наших незалежних змінних у залежну змінну. В нашому випадку це є показник 0,48% , а решту 0,52% це показники, які не були враховані у нашому аналізі і можуть бути детерміновані іншими чинниками, що не були включені в цю модель. Тобто тут ми можемо говорити про те, що Особистісну Тривогу

детермінує непряма агресія на 0,48%. Якщо поглянути на кожен компонент незалежної змінної, у мінливість значень залежної змінної, що показує коефіцієнт Бета, ми можемо говорити про окремі показники, які складають певні показники у загальному компоненті залежної змінної. Отож, ми бачимо, що висока непряма агресія має пряму кореляцію до Особистісної Тривоги, також пряма кореляція відмічається з шкалами депресії та гіпотонії, ці два показники є значимими або ці дві незалежні змінні є важливими у формуванні Особистісної Тривоги і ми можемо говорити про наступне - що чим є вищою непряма агресія, тим сильнішою стає Особистісна Тривога, тобто ми можемо говорити про значимі показники високої пасивної агресії у формуванні Особистісної Тривоги. Але ми також зауважуємо, що значення незалежної змінної високої пасивної агресії є дуже низьким у контексті інших незалежних змінних, тобто ми будемо говорити про дуже несуттєву роль високої пасивної агресії у контексті Особистісної Тривоги. Найбільш значиме значення у показнику бета має шкала депресії, її значення $r = 0,66$, $p < 0,05$, що буде говорити про її найбільш значуще значення у контексті загальної залежної змінної. Найнижче значення незалежної змінної, що детермінує Особистісну Тривогу у шкали гіпотонія $r = 0,13$, $p < 0,05$. Яка показувала значимі показники у всіх трьох проведених нами аналізах.

Також доречним буде сказати, що Ситуативна Тривога не показала значимих показників у контексті незалежних змінних непрямой агресії. Отож ми можемо думати про те, що непряма агресія не грає ролі в контексті залежної змінної Ситуативної Тривоги. Можливо, цей зв'язок детермінують інші, більш вагомні чинники конкретно для цієї залежної змінної.

Показники залежної змінної Особистісна Тривога

Таб.3.6

Итоги регрессии для зависимой переменной: от (nata)						
R= ,71097582 R2= ,50548661 Скоррект. R2= ,48913906 F(4, 121)=30,921 p<,00000 Станд. ошибка оценки: 8,2560						
N=126	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(121)	р-знач.
Св.член			12,78114	4,098741	3,11831	0,002273
депрес	0,666897	0,071509	0,54712	0,058665	9,32611	0,000000
Анеп.вис	0,141269	0,067161	3,39200	1,612601	2,10344	0,037499
гіпотон	0,137597	0,069420	0,13319	0,067197	1,98209	0,049736
психоп	-0,101005	0,071815	-0,09262	0,065856	-1,40646	0,162151

Якщо аналізувати Множинний регресивний аналіз, де залежною змінною є Панічний Розлад, то ми можемо говорити про наступне: $R=0,22$, $p<0,05$, що говорить про достатньо високу кореляцію між залежною та незалежними змінними. Також $R^2=0,52\%$, що є достатньо значимим показником. Панічний Розлад детермінує низька непряма агресія на $0,52\%$. Теж ми можемо говорити про те, що наша незалежні змінна є значима на $0,52\%$ при ПР, решту $0,48\%$ можуть бути детерміновані іншими сферами, які не фігурують у наших незалежних змінних. Незалежною змінною виступає у даному дослідженні низька непряма агресія, що має обернену кореляцію $r=-0,22$ і можемо це проінтерпритувати таким чином, чим слабшою стає низька непряма агресія тим підсилюється схильність до Панічного Розладу. Отож, ми можемо говорити про те, що пасивна агресія має тенденцію щодо підвищення схильності до Панічного Розладу.

Показники незалежної змінної Панічного Розладу

Таб.3.7

Итоги регрессии для зависимой переменной: пр (nata)						
R= ,22857143 R2= ,05224490 Скоррект. R2= ,04460171 F(1, 124)=6,8355 p<,01004 Станд. ошибка оценки: ,36573						
N=126	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(124)	р-знач.
Св.член			0,242857	0,043713	5,55576	0,000000
А.неп.низьк	-0,228571	0,087425	-0,171429	0,065569	-2,61448	0,010044

Так як у попередніх кореляційному та порівняльному аналізах в нас значимі показники показувала шкала гіпотонії(манії) ми вирішили проаналізувати дану шкалу, де вона буде виступати залежною змінною, а групою незалежних змінних будуть виступати такі шкали як вік, стать, сімейний статус, непряма агресія, Особистісна та Ситуативна Тривога, Панічний Розлад, Генералізований Тривожний Розлад та Розлади Порушення Харчування. Отож нами були отримані такі результати $R=0,53$, $p<0,05$, при такому показнику ми можемо говорити про високу кореляцію між незалежними та залежними змінними. Якщо говорити про детермінацію наших незалежних змінних на залежну змінну то ми будемо говорити про детермінація $R^2 = 0,28\%$, що в нашому випадку буде говорити про те, що наші незалежні змінні мають вклад в залежну змінну на 28%. Тобто їхня значимість дорівнює 28%. В той момент решту 72% детермінуються іншими змінними, що не входять в наш конструкт детермінації .

Якщо проаналізувати показники Бета, то ми можемо спостерігати, що найбільш значимим показником у конструкті чи наповненості складає ГТР з показником $r=0,37$, $p<0,05$, наступним показником по значущості $r=0,20$, $p<0,05$ є висока непряма агресія, що показує нам слабку значимість від загальної кількості та останній показник — це незалежна змінна шкали переїдання з рівнем значення $r=0,20$, $p<0,05$, що також говорить про низьке значення від загального результату. Слід зауважити, що інші незалежні змінні, такі як вік, стать, сімейний статус, ОТ та СТ що були включені в даний аналіз, не показали значущих даних. Що може нам говорити про неістотну вагу їх щодо конкретного аналізу. Таким чином ми можемо припускати про зв'язок конструкту непряма агресія- ГТР -Переїдання.

Показники залежної змінної Гіпотонія(манія) з незалежними змінними

Таб.3.8

Итоги регрессии для зависимой переменной: гипотон (nata) R= ,53390292 R2= ,28505233 Скоррект. R2= ,25526284 F(5, 120)=9,5689 p<,00000 Станд. ошибка оценки: 10,298						
N=126	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(120)	р-знач.
Св.член			44,50607	2,315535	19,22064	0,000000
гтр	0,378132	0,079040	1,09908	0,229739	4,78405	0,000005
Анеп.вис	0,206165	0,079210	5,11394	1,964817	2,60276	0,010413
переїд	0,202354	0,078864	6,58161	2,565059	2,56587	0,011523
одр	-0,140751	0,079206	-3,38048	1,902324	-1,77702	0,078098
36-45	-0,110971	0,077311	-2,64993	1,846150	-1,43538	0,153779

Наступними залежною змінною була шкала Брехні, незалежні змінні були вік, стать, сімейний стан та шкали СТ, ОТ і тривожних розладів. Ця шкала теж показала значимі дані у попередньо зроблених нами аналізах. Отож ми отримали такі результати: $R=0,54$, $p<0,05$ при такому показнику ми можемо говорити про високу кореляцію між незалежними та залежними змінними. Якщо говорити про детермінацію наших незалежних змінних на залежну змінну то ми будемо говорити про детермінація $R^2 = 0,29\%$, це говорить про те, що наші незалежні змінні детермінують залежну змінну на 29% і це не є високе значення.

Показники залежної змінної Шкала брехні з незалежними змінними

Таб.3.9

Итоги регрессии для зависимой переменной: шк.брехні (nata) R= ,54618433 R2= ,29831732 Скоррект. R2= ,26908054 F(5, 120)=10,203 p<,00000 Станд. ошибка оценки: 9,5654						
N=126	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(120)	р-знач.
Св.член			59,86921	2,769172	21,61990	0,000000
гтр	-0,366243	0,105394	-0,99810	0,287223	-3,47500	0,000712
А.неп.низьк	0,210016	0,080678	4,70997	1,809342	2,60314	0,010403
ст	-0,170001	0,101026	-0,15712	0,093369	-1,68274	0,095025
27-35	-0,095496	0,080469	-2,18299	1,839463	-1,18675	0,237669
пр	0,103786	0,094679	3,10343	2,831101	1,09619	0,275190

Слід додати, що ми аналізували також шкалу депресія, так як вона показала значимі результати у попередніх аналізах, але в цьому конкретному аналізі ми не отримали значимих даних.

Що стосується множинного регресійного аналізу, де залежною змінною представлений високий рівень Генералізованого Тривожного Розладу ми можемо інтерпритувати таким чином: що ми не отримали статистично значимих показників. Що може говорити про те, що непряма агресія не має значимих показників в загальному контексті Генералізованого Тривожного Розладу. Ці показники не отримали статистично значимих результатів, де однією з сфер значень була незалежна змінна непряма агресія. Відповідно, таким чином ми можемо говорити про те, що непряма агресія не є значимою сферою у людей з схильністю до ГТР і не може впливати на наявність Генералізованого Тривожного Розладу.

Також ми можемо говорити про такі ж результати, що стосуються нервової булімії та переїдання. Ми не отримали статистично значимих показників, де однією з незалежних змінних була непряма агресія. Згідно отриманих нами результатів аналізу, ми можемо говорити про те, що саме в загальному контексті цих розладів є інші, більш вагомні сфери, що детермінують значення залежних змінних.

Висновки до третього розділу

Аналіз результатів кореляційного дослідження, з допомогою якого ми досліджували зв'язок непрямой агресії з ймовірними тривожними розладами у наших респондентів. Нами було отримано наступні результати: отож, Ситуативна Тривога мала пряму кореляцію з негативною агресією. Аналіз кореляції показав, що чим більше зростатиме в особі пасивна агресія, тим сильнішою стає Ситуативна Тривога. В нашому дослідженні цей зв'язок Ситуативної Тривоги знаходиться в межі середнього зв'язку. Отож, ми будемо говорити про помірну кореляцію, а це означатиме про помірний зв'язок цих двох процесів. Тобто особа з Ситуативною Тривоگوю буде мати середньої сили пасивну агресію, що буде нею послуговуватися, але це послуговування буде цілком поміркованим.

Аналізуючи результати кореляційного зв'язку Особистісної Тривоги ми отримали аналогічні результати, отож і висновки теж будуть аналогічними.

Тобто, ми говоритимемо про середній зв'язок Особистісної Тривоги та пасивної агресії. При середньому зростанні пасивної агресії буде середньо зростати Особистісна Тривога. Коли ми називаємо помірні прояви, ми розуміємо середню кореляцію, оскільки нами були отримані середні показники.

Також аналізуючи результати кореляційного зв'язку Генералізованого Тривожного Розладу з пасивною агресією, де ми отримали прямий кореляційний зв'язок, можемо припускати, що при збільшенні пасивної агресії рівень Генералізованого Тривожного Розладу буде ставати сильнішим. Іншими словами буде зростати тривожність. Також слід зазначити, що цей зв'язок є помірним або середнім, оскільки кореляція має середні показники.

Аналізуючи кореляційний зв'язок пасивної агресії та Панічного Розладу ми можемо говорити про середній зв'язок непрямой агресії та ПР. Це може говорити про те, що пасивна агресія може мати вплив на формування ПР, але

цей вплив знаходиться на середньому рівні, що ймовірно говоритиме про те, що пасивної агресії є не достатньо для формування Панічного Розладу. В даному випадку пасивна агресія може виступати радше, як один з факторів щодо формування Панічного Розладу.

Також ми отримали пряму кореляцію зі шкалою гіпотонія (манія). Описуючи осіб, які б мали високі та низькі показники по цій шкалі ми могли б припустити, що ця шкала є характерною для осіб, що мають пасивну агресію. Та слід зауважити, що рівень зв'язку є середнім, тому ми можемо говорити про гіпотонію чи манію, найімовірніше, як доповнюючу сферу у загальному контексті психологічного портрету особистості.

Щодо шкали брехні, у якої ми спостерігали обернену кореляцію з пасивною агресією, може говорити про те, що якості особистості, які описуються цією шкалою, можуть послаблюватись відповідно до росту пасивної агресії чи навпаки.

Також ми отримали кореляцію непрямой агресії та шкали сімейного стану. Отож, розлучені люди є більш схильні до наявності пасивної агресії. Але знову ж таки, наш показник є низьким по цій кореляції, тому будемо говорити про тенденцію розлучених людей до наявності пасивної агресії.

Наступним аналізом, яким ми послуговувались в дослідженні - це був порівняльний аналіз. З допомогою порівняльного аналізу нам вдалося підтвердити ці дані, що були отримані нами в кореляційному аналізі. Отож, порівнявши дві групи — з низькою Пасивною агресією та групу з усіма решту (середня та висока), ми отримали підтвердження того, що особи, у кого є низька Пасивна агресія мають меншу схильність до Генералізованого Тривожного Розладу та Панічного Розладу також вони мають нижчі показники Особистісної та Ситуативної тривоги, ніж особи, які мають помірний та високий рівень Пасивної агресії. Отож, це може нам говорити про те, що у людей з низькою схильністю до Тривожних Розладів та нижчим рівнем Ситуативної та Особистісної тривожності характерним є нижчий

рівень пасивної агресії ніж у людей з більшою схильністю до Тривожних Розладів. Тобто у людей з більшою схильністю до Тривожних Розладів є вищим показник пасивної агресії. Також буде доречним наголосити, що шкали Розлади Харчування не показали значущих показників. Отож таким чином ми можемо припускати, що непряма агресія не є складовою в контексті важливого конструкту розладів харчування. А також, враховуючи вище згадані статистичні результати, ми можемо припускати, що пасивна агресія не є основною складовою у формуванні тривожних розладів, її дія швидше буде недостатньо вагомою, оскільки кореляційний зв'язок є слабким і відповідно ми не можемо стверджувати про важливу роль пасивної агресії у формуванні тривожних розладів, її функція, швидше буде номінальною, допоміжною чи опосередкованою.

Наступним аналізом, яким ми послуговувались це - Множинний Регресивний аналіз. Ціль цього аналізу була побачити, яким відсотком пасивної агресії та іншими сферами незалежних змінних визначається залежна змінна, в нашому випадку залежними змінними виступали — Генералізований Тривожний Розлад, Панічний Розлад, Ситуативна Тривога, Особистісна Тривога, Шкали переїдання та нервова булімія, теж ми досліджували шкали СБОУ.

Отож, нам цікаво було дізнатися, яким відсотком Ситуативну Тривогу детермінують пасивна агресія та інші субшкали такі як вік, сімейний стан, стать, шкали СБОУ. В результаті проведеного нами множинного регресивного аналізу нами були отримані статистично незначущі дані. Аналізуючи їх ми можемо припускати, що Ситуативну Тривогу детермінують інші незалежні змінні, що не беруть участі у конкретно нашому дослідженні. Іншими словами, ми не брали до уваги дані, якщо пасивна агресія давала статистично незначущі результати, так як метою нашого дослідження є саме роль пасивної агресії у формуванні тривожності та тривожних розладів. Тому подальший опис без значущих показників

незалежної змінної непрямой агресії, що саме і є предметом нашого дослідження був беззмістовним.

Наступним регресивним аналізом, що був цікавим нам для аналізу залежної змінної та незалежних змінних був Панічний розлад, який у даному випадку буде виступати нашою залежною змінною, а нашими незалежними змінними ми обрали три рівні пасивної агресії з ціллю глянути на значимість цих звязків. Отже, наші результати були такими: $R = 0,22$, $p < 0,05$, $R^2 = 0,05$, таким чином ми можемо говорити про те, що незалежні змінні детермінують залежну змінну на 0,05% , а сила звязку між незалежною та залежною змінною має достатньо слабкий звязок, про що нам говорить показник R . Доречно буде зауважити, що наш аналіз буде про обернений звязок. Мається на увазі те, що незалежна змінна, низька пасивна агресія має обернений звязок до Панічного Розладу. Тобто, якщо низька пасивна агресія буде слабшати, то то Панічний Розлад буде набирати свою значимість та навпаки. Також варто зазначити, що незалежні змінні - висока та середня пасивна агресія- не показали значущих показників у цьому конкретному аналізі. В результаті чого ми можемо припускати про низьку роль пасивної агресії у формуванні схильності до Панічного розладу.

Якщо говорити про Генералізований Тривожний Розлад та Розлади харчової поведінки ми не отримали статистично значимі дані, щоб проаналізувати значення незалежних змінних та їх детермінацію щодо залежної змінної.

Нами було отримано значущі показники, де залежною змінною виступала гіпотонія(манія) а незалежними змінними незалежні були вік, стать, сімейний стан та шкали СТ, ОТ і тривожних розладів. Гіпотонія(манія) мала значимі результати у кожному з проведених нами попередньо аналізів. З допомогою Множинного регресивного аналізу ми отримали значимі показники, на основі яких можна припустити про наявність конструкту гіпотонія(манія) - ГТР- непряма агресія. Отож, це може бути певним

ймовірним профілем особистості у конструкті взаємозв'язку пасивної агресії, тривожних розладів через СБОО.

Таким чином, ми можемо підсумувати, що з допомогою множинного регресивного аналізу ми отримали підтвердження попередніх наших результатів. Пасивна агресія не відіграє значущої ролі у формуванні тривожних розладів, про це нам говорять отримані показники попередніх досліджень. Пасивна агресія, радше є як складова чи допоміжна частина у конструкті більш вагомих важелів формування Тривожних Розладів у дорослих, які не були включені у конкретно дане дослідження.

ВИСНОВКИ

У даній магістерській роботі було проведено теоретико-емпіричне дослідження ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів. Де ми окреслили, що таке Тривожні Розлади, спробували пояснити чому вони проявляються та що є пусковим механізмом їх життєдіяльності. Яку роль відіграють стрес спосіб життя, темперамент у формуванні Тривожних Розладів. Описали, що таке психологічний профіль та його роль у відреагуванні на життєво-важливі стресові події. Підійшли до питання захисної поведінки, якою і є пасивна агресія. Визначили, що таке пасивна агресія, які вона може мати прояви. Розглянуто актуальність ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів. Розглянуто питання феномену пасивної агресії та її впливу на певні тривожні розлади. Також розглянуто різні види пасивної агресії та її вплив на особистість. Розглянуто трансактний аналіз поведінки. Описано вплив дитинства на формування пасивної агресії. Проаналізовано пасивно-агресивну поведінку, як своєрідний захисний феномен психіки. Згадано роботи Фрейда та інших вчених, які вивчали феномен агресії. Проаналізовано ряд досліджень, що встановили зв'язок пасивної агресії з тривожними та іншими розладами, також дослідження, які мали на меті дослідити феномен пасивної агресії у підлітків. Проаналізувавши результати теоретичного дослідження було візуалізовано схему теоретичного дослідження у вигляді схематичної таблиці.

У другому розділі було проведено аналіз досліджень, що стосуються використовуваних нами методик у цьому дослідженні. Також було описано методики, якими ми послуговувались у своєму дослідженні. До методик вибору увійшли Шкала Спілбергера-Ханіна, Шкала Басса-Даркі, PHQ-PD, PHQ-ED, GAD-7 та Скорочений Багатофакторний Опитувальник

Особистості (Міні-Мульт). Описано структуру методик. Також було описано етапи та структуру емпіричного дослідження.

У третьому розділі було досліджено роль пасивної агресії у формуванні тривожних розладів. Для цього був проведений кореляційний аналіз, який дав наступні результати.

Отже, ми отримали кореляцію між непрямою агресією та Ситуативною Тривогою ($r=0,31, p<0,05$). Особистісною Тривогою ($r=0,32, p<0,05$) Панічним Розладом ($r=0,30, p<0,05$), Генералізованим Тривожним Розладом ($r=0,34, p<0,05$) шкалою Брехні ($r=-0,36, p<0,05$) та Гіпотонії(манії) ($r=0,33, p<0,05$) і сімейним статусом (розлучені) ($r=0,25, p<0,05$). Провівши аналіз даного дослідження ми можемо говорити про тенденцію ролі пасивної агресії у формуванні тривожних розладів, оскільки наші показники кореляційного зв'язку знаходились на рівні слабкі та помірні. Відповідно, говорити про роль пасивної агресії на формування тривожних розладів при такій кореляції буде не цілком коректно, ми можемо у даному випадку говорити про тенденцію до впливу. Також ми отримали прямий та обернений кореляційний зв'язок шкал Скороченого Багатофакторного Опитувальника Особистості, а саме шкала Брехні та Гіпотонії(манії). Ми інтерпритували це таким чином, ймовірно такий особистічний психологічний профіль мав би тенденцію до розгляду. Ми знову говоримо про тенденцію, оскільки ми отримали середній кореляційний зв'язок.

При порівняльному аналізі ми порівнювали групи з низькою пасивною агресією та наступна група в нас були респонденти, що мали середній та високий показники. Результати дослідження підтвердили попередні результати кореляційного аналізу. Отже, наші результати були такими - у людей з низькою пасивною агресією показники Тривожних Розладів, Ситуативної та Особистісної тривоги були нижчими, ніж у людей з середнім та високим показниками рівня пасивної агресії. За результатами даного аналізу ми можемо говорити про те, що вираженість тривожних розладів та

тривожності загалом має тенденцію змінюватись відповідно до рівня пасивної агресії. Але ще раз доречним буде наголосити, що ми говоримо про слабкі зв'язки. Тобто, ми побачили незначну кореляцію між нашими змінними, порівняльний аналіз підтвердив нам, що пасивна агресія відіграє певну роль у формуванні тривожності, ми відмітили, як змінюється рівень Тривожних розладів в залежності від рівня пасивної агресії.

Отож порівняльний аналіз підтвердив нам наші результати кореляційного аналізу.

І наступним аналізом, що був нами використаний — це множинний регресивний аналіз. Нами було отримано такі дані: незалежні змінні пасивна агресія та гіпотонія(манія) детермінують Особистісну Тривогу на 0,48%, Панічний Розлад на 0,52 %.

Інші тривожні розлади, такі як ГТР та розлади порушення харчування, Ситуативна тривога отримали статистично незначимі результати. Цікаві результати нам вдалось отримати в аналізі з залежною змінною гіпотонія(манія) та незалежними змінними, що показали значущі результати ГТР, висока пасивна агресія, переїдання. Доречним буде нагадати, що шкала гіпотонія давала значимі показники у всіх наших попередніх аналізах. В даному випадку ми можемо сконструювати ймовірний психологічний профіль особи на взаємозв'язку пасивної агресії, тривожного розладу та психологічного профілю.

Таким чином, підсумувавши всі попередньо отримані результати ми можемо сконструювати ймовірний психологічний профіль, що буде підтвердженням однієї з наших гіпотез. Він у нашому варіанті виглядав би таким:

отже це людина з гіпотонічною (манічною) характерологією, з помірно-значним рівнем ГТР та з ймовірною схильністю до переїдання, такі результати показав регресивний аналіз. Також судячи з результатів кореляції Гіпотонія-Манія ми можемо припускати, що особа, яка має тенденцію до

структурованості особистості по типу гіпоманії - манії має значну схильність до індивідуальної ворожості та образ на інших людей, що може призводити до слабкої вираженості пасивної агресії та дратівливості на основі середнього рівня Особистісної Тривоги і проявляється у вигляді низької Ситуативної Тривоги, що в кінцевому результаті є схильною до Панічного Розладу (середній показник) та значну схильність до Генералізованого Тривожного Розладу.

А якщо говорити загальною по регресивному аналізу, ми можемо зробити припущення, що пасивна агресія, як незалежна змінна не є важливою сферою, яка детермінує ГТР, Розлади Харчування та Ситуативну Тривогу.

Наші результати, які ми отримали підтверджують попередньо отримані дані кореляційного та порівняльного аналізів.

В результаті проведеного дослідження наші гіпотези підтвердились частково. Говорячи про роль пасивної агресії у формуванні тривожних розладів ми можемо говорити, як про тенденцію до впливу чи як про складову пасивної агресії у контексті інших впливів на тривожні розлади. Ми можемо говорити про слабку та середню кореляцію між пасивною агресією та тривожними розладами. Вона є, але її роль не є значущою і вирішальною, вона швидше є складовою у конструкті інших, більш вагомих впливів.

Список використаної літератури

- 1)И.А.Чайковская (2018) Изучения самоотношения личности с различным уровнем тревожности (на примере зрелого возраста).
- 2)Елисеев О.П. (2007) Практикум по психологии личности.
- 3)Романова Е.С.(2009) Психодиагностика. 2-е изд.
- 4)Климчук В.О. (2009) Математичні методи в психології.Коваленко А. Б.
- 5)Психологічне благополуччя особистості: сутність, чинники та структура / Алла Борисівна Коваленко. // Гуманітарний корпус. – 2018. – №16. – С. 80–83Коргіна Н.
- 6) Тараненко К.В. Засоби вираження прихованої агресії в комунікації / К.В.Тараненко// Закарпатські філологічні студії. - Ужгород: Видавничий дім
- 7)национальная психологическая энциклопедия "Клиническая психология" словарь.
- 8)Качмар О.В. Збірник наукових праць "Гілея: науковий вісник", випуск 114
- 9) О.О. Хаустова, О.В.Бутирська, О.В. Прохорова, С.Г. Сахно// Соціальна психіатрія.,2 (77)'2014.
- 10) Коломієць О. Масові та індивідуальні прояви агресивності/ О.Коломієць [електронний ресурс].
- 11) Берегова Н.П. Психологічні особливості самооцінки дітей старшого дошкільного віку/ Н.П. Берегова, О.К. Степанюк, І.К. Кушнір//Актуальні питання теорії та практики психолого- педагогічної підготовки майбутніх фахівців. - ХНУ, 2020.-С. 30-34.
- 12) Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник.- Т.: Навчальна книга. -Богдан, 2006.-112с.
- 13)Roy M. Whitman, M.D., Harry Thomas, M.D., Richard Koenig, M.D. clinical assessment of passive-aggressive personality
- 14)Мак-Вильямс Н. Психодиагностическая диагностика: Понимание

структуры личности в клиническом процессе/Н. Мак-Вильямс //Пер.с англ. М.: Независимая фирма «Класс», 2007.-480с

15)Вассерман Л.И., ПетроваН.Н. Психологическая защита и аффективные расстройства у пациентов в ситуации виртуальной угрозы /Л.И. Вассерман, Н.Н.Петрова // Социальная и клиническая психиатрия, 2000.-Т.10, вып.1.- С.73-74

16)Гребенников Л.Р. Механизмы психологической защиты /Л.Р. Гребенников// дис. Канд. Психол. Наук. - М.,1994. -196с.

17)Зейгарник Б.В., Холмогорова А.Б., Мазур Е.С. Саморегуляция в норме и патологии / Б.В.Зейгарник, А.Б.Холмогорова, Е.С. Мазур // Психол.Журнал, 1989.- №2- С.122-131

18)Freud A/ Das ich und die Abwermechanismen /A. Freud-London, Imago,1946/-207р

19)Фройд З. Психология бессознательного / З. Фройд- М.: Просвещение, 1990-447с

20)Боулби Дж Создание и разрушение эмоциональных связей / Пер. С англ. В.В. Старовойтова.-2-е изд.-М.: Академический Проект, 2004.-232с

21)Роджерс К. Взгляд на психотерапию; Становление человека / Карл Роджерс; [пер.с англ. М.М. Исениной; под ред. д. п. н. Е. И. Исениной]; терм. Правка В.Данченко.- К.: PSYLIB, 2004.-233с.

22)Прихожан А.М. Тревожность у детей ы подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А.М. Прихожан.- М. ; Воронеж : МОДЭК, 2005.-303с.

23)Психологія: підручник [електронний ресурс]// Навчальні матеріали онлайн.- Ркжим доступу:

https://pidru4niki.com/2008021537192/psihologiya/freydizm_neofreydiz

24) Мэй Р. Смысл тревоги / Ролло Мэй; [пер. с англ. М.И.Завалова и А.И. Сибуриной] — М. : Класс, 2001-384с.

25) Bourne E. The anxiety and phobia workbook / Edmund J.Bourne.- 5th ed.-

- Distributed in Canada by Raincoast Books Copyright, 2010.- 496p.
- 26) Боштан В. Соціальний контекст тривожності у психоаналізі, екзистенційній та гуманістичній психології /Боцвінок С., 2015 . -124с/
- 27) Матушевская Н.В. Теория привязанности история и современное состояние исследований / Н.В. Матушевская // Перинатальная психология репродуктивной сферы.-М.: НОУ « Институт перинатальной психологии и психологии репродуктивной сферы», 2011.-№3-31-68с.
- 28) Демьяненко Б.Т. Теории психотерапии и практика психокоррекционной и психотерапевтической помощи / Демьяненко Б.Т. // Науковий часопис. Спеціальна психологія., 2017. - № 33,- 8с
- 29) Peterman F. Eltern-und Erziehertraining fur den Umgang mit aggressiven Kindern / F/ Peterman /Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie,30/ Heft 6,1981.-s.217-222.
- 30) Sam Vaknin [Electronic resurs].- Access mode: [https://en/wikipedia/org/wiki/Sam_Vaknim](https://en.wikipedia.org/wiki/Sam_Vaknin)
- 31) Buss A. The psychology of aggression/ A.Buss.- N.Y., John Willy, 1961.
- 32) Пасивна агресія [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://understand-all.com/uk/16488>
- 33) Alberti R.E., Emmons M.L. Your perfect right: A guide to assertive behavior. San Luis Obispo, California: Impact, 1975
- 34) Deluty R.H. Childrens Action Tendency Scale: A self-report measure of aggressiveness, assertiveness, and submissiveness in children// journal of Consulting and Clinical Psychology.-1979/-no47.-P.1061-1071
- 35) Christoff K.A. On the function of assertive and aggressive behavior. Unpublished doctoral dissertation.- West Virginia University, Morgantown,1982.
- 36) Шейнов В.П. Типология поведения при открытом и скрытом воздействиях// Вопросы психологии-2015.- №1, С. 5-11
- 37) Шейнов В.П. Скрытое управление человеком. - М.: АСТ; Минск: Харвест, 2004

- 38) Мухина Ю. Р., Казилова М.А. Пассивно-агрессивное поведение подростков как социально-психологический барьер в инклюзивном образовании., / ЮР. Мухина, М.А. Кизилова //Инклюзия для всех .-2020.- С.105-107
- 39) Hansa D. Bhargava, MD., Passive-aggressive Behavior/ Hansa D. Bhargava// WebMD.-2020
- 40) Оцінка рівня ситуативної тривожності <https://www.lnu.edu.ua>
- 41) Опитувальник Баса-Даркі [Електронна адреса].- режим доступу : vseosvita.ua
- О.О.Хустова, О.В. Бушинська,О.В.Прохорова, С.Г. Сахно//Соціальна психіатрія / Архів психіатрії.- 2(77)2014.
- 43) psychic.at.ua – все для психолога / [Електронний ресурс] /режим доступу:
https://psychic.at.ua/publ/psikhodiagnostyka/diagnostika_temperamentu_i_kharakteru/opituvalnik_mini_mult/13-1-0-71
- 44) Pubmed.gov [електронний ресурс] :
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16717171/>
- 45) PLOS ONE [електронний ресурс]:
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0161145>
- 46) Veles [Електронний ресурс]
<https://veles-s.ru/en/the-index-of-aggression-bass-black-methods-for-diagnosing-indicators-and-forms-of-aggression-a.html>
- 47) Screening for Binge Eating Disorders Using the Patient Health Questionnaire in a Community Sample/ [Електронний ресурс]:
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2851838/>

ДОДАТКИ

Порівняльний аналіз для двох груп

Переменная	Т-критерии; Группир.: А.неп.низьк (nata)						
	Группа 1:1 Группа 2:0						
	Среднее 1	Среднее 0	t-знач.	сс	р	N набл. 1	N набл. 0
гтр	4,6250	6,9286	-3,24692	124	0,001501	56	70
переїд	0,1429	0,1714	-0,43296	124	0,665797	56	70
булімія	0,0179	0,0000	1,11916	124	0,265234	56	70
шк.брехні	55,0179	47,6714	3,86075	124	0,000181	56	70
шк.вірог.	50,5000	54,7571	-2,38194	124	0,018742	56	70
шк.корекц	50,2857	46,3714	2,54249	124	0,012238	56	70
іпохондр	53,5000	55,2714	-1,01955	124	0,309929	56	70
депрес	50,8036	56,7429	-2,39713	124	0,018016	56	70
істерія	55,7321	51,7143	1,69006	124	0,093529	56	70
психоп	46,3393	47,1429	-0,35458	124	0,723505	56	70
паранояльн	51,0000	54,4286	-1,34048	124	0,182539	56	70
психастен	51,1071	53,5143	-0,95357	124	0,342154	56	70
шизохдн	52,7321	51,0143	0,75693	124	0,450526	56	70
гіпотон	47,3750	52,9714	-2,67979	124	0,008368	56	70

Переменная	Т-критерии; Группир.: А.неп.низьк (nata)										
	Группа 1:1 Группа 2:0										
	Среднее 1	Среднее 0	t-знач.	сс	р	N набл. 1	N набл. 0	Ст.откл. 1	Ст.откл. 0	F-отн. дисперс.	р дисперс.
б.пари	0,0357	0,0429	-0,20250	124	0,839860	56	70	0,18726	0,20400	1,18680	0,512443
ст	27,1786	33,2571	-2,88131	124	0,004668	56	70	11,56029	11,92936	1,06487	0,814264
от	42,2321	48,9857	-3,39578	124	0,000920	56	70	11,53649	10,72650	1,15673	0,563135
Анеп.вис	0,0179	0,6286	-9,11318	124	0,000000	56	70	0,13363	0,48668	13,26377	0,000000
Анеп.сер	0,0000	0,3714	-5,70663	124	0,000000	56	70	0,00000	0,48668	0,00000	1,000000
дратів	40,7500	54,2286	-3,56036	124	0,000526	56	70	23,61298	18,89036	1,56250	0,079115
негатив	38,9286	46,5714	-1,66884	124	0,097671	56	70	24,83975	26,09268	1,10343	0,709136
образа	51,7679	67,0429	-3,49411	124	0,000660	56	70	27,77048	21,30213	1,69950	0,037120
підозр	50,0893	58,4571	-1,84909	124	0,066826	56	70	27,97939	22,82491	1,50265	0,108945
верб.агр	41,5714	56,0000	-4,21946	124	0,000047	56	70	18,52257	19,50102	1,10844	0,696091
почут.пров	62,4643	68,3571	-1,48805	124	0,139277	56	70	22,40695	21,83139	1,05342	0,831642
фіз.агр	36,7321	53,7000	-4,65179	124	0,000008	56	70	19,14204	21,25576	1,23304	0,422220
і.агр	126,5893	188,4286	-9,16939	124	0,000000	56	70	37,66830	37,57565	1,00494	0,976997
і.ворож	101,8750	125,4143	-2,96364	124	0,003646	56	70	51,05935	38,06649	1,79914	0,021067

Регресивний аналіз

Итоги регрессии для зависимой переменной: шк.брехні (nata)						
R= ,54618433 R2= ,29831732 Скоррект. R2= ,26908054						
F(5, 120)=10,203 p<,00000 Станд. ошибка оценки: 9,5654						
N=126	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(120)	p-знач.
Св.член			59,86921	2,769172	21,61990	0,000000
гтр	-0,366243	0,105394	-0,99810	0,287223	-3,47500	0,000712
А.неп.низьк	0,210016	0,080678	4,70997	1,809342	2,60314	0,010403
ст	-0,170001	0,101026	-0,15712	0,093369	-1,68274	0,095025
27-35	-0,095496	0,080469	-2,18299	1,839463	-1,18675	0,237669
пр	0,103786	0,094679	3,10343	2,831101	1,09619	0,275190

Итоги регрессии для зависимой переменной: депрес (nata)						
R= ,73880316 R2= ,54583011 Скоррект. R2= ,52690636						
F(5, 120)=28,844 p<0,0000 Станд. ошибка оценки: 9,6843						
N=126	БЕТА	Ст.Ош. БЕТА	В	Ст.Ош. В	t(120)	p-знач.
Св.член			24,55902	5,630927	4,36145	0,000027
от	0,359563	0,098124	0,43828	0,119605	3,66439	0,000370
і.ворож	0,267579	0,077516	0,08251	0,023902	3,45193	0,000769
ст	0,293427	0,095830	0,34127	0,111455	3,06193	0,002715
і.агр	-0,200919	0,088442	-0,05829	0,025657	-2,27177	0,024882
А.неп.низьк	-0,090963	0,081030	-2,56716	2,286834	-1,12258	0,263856

Кореляційний аналіз для непряма агресії

Переменная	Корреляции (nata) Отмеченные корреляции значимы на уровне $p < ,05000$ N=126 (Построчное удаление ПД)					
	б.пари	ст	от	Анеп.вис	Анеп.сер	А.неп.низьк
б.пари	1,000000	-0,063314	-0,017388	-0,066667	0,097274	-0,018182
ст	-0,063314	1,000000	0,752840	0,239020	0,025301	-0,250500
от	-0,017388	0,752840	1,000000	0,242894	0,065479	-0,291689
Анеп.вис	-0,066667	0,239020	0,242894	1,000000	-0,380058	-0,633333
Анеп.сер	0,097274	0,025301	0,065479	-0,380058	1,000000	-0,456070
А.неп.низьк	-0,018182	-0,250500	-0,291689	-0,633333	-0,456070	1,000000
дратів	-0,113119	0,518112	0,553173	0,248002	0,093464	-0,304542
негатив	-0,056917	0,016383	0,052937	0,166218	-0,017251	-0,148211
образа	-0,107876	0,537503	0,574900	0,275425	0,045173	-0,299388
підозр	-0,015521	0,299121	0,327031	0,194316	0,005261	-0,163810
верб. агр	-0,096318	0,153829	0,153389	0,321356	0,060800	-0,354334
почут. пров	-0,098738	0,396828	0,440706	0,206627	-0,072025	-0,132453
фіз. агр	-0,183625	0,370724	0,269181	0,340649	0,087752	-0,385461
і. агр	-0,146106	0,362718	0,325319	0,623782	0,063064	-0,635664
і. ворож	-0,068621	0,465694	0,502275	0,260455	0,028563	-0,257190

Кореляційний аналіз для непряма агресія

Переменная	Корреляции (nata) Отмеченные корреляции значимы на уровне $p < ,05000$ N=126 (Построчное удаление ПД)					
	б.пари	ст	от	Анеп.вис	Анеп.сер	А.неп.низьк
підозр	-0,015521	0,299121	0,327031	0,194316	0,005261	-0,163810
верб. агр	-0,096318	0,153829	0,153389	0,321356	0,060800	-0,354334
почут. пров	-0,098738	0,396828	0,440706	0,206627	-0,072025	-0,132453
фіз. агр	-0,183625	0,370724	0,269181	0,340649	0,087752	-0,385461
і. агр	-0,146106	0,362718	0,325319	0,623782	0,063064	-0,635664
і. ворож	-0,068621	0,465694	0,502275	0,260455	0,028563	-0,257190
пр	0,018182	0,468620	0,394883	0,155556	0,087706	-0,228571
гтр	0,054446	0,597125	0,616392	0,203687	0,093408	-0,279925
переїд	-0,088299	0,068246	0,127079	-0,051802	0,100521	-0,038851
булімія	-0,018182	0,077475	0,046769	-0,066667	-0,045607	0,100000
шк. брехні	-0,002490	-0,414428	-0,399958	-0,233566	-0,134363	0,327576
шк. вірог.	-0,053569	0,117441	0,212801	0,190104	0,035891	-0,209173
шк. корекц	0,025332	-0,214138	-0,313635	-0,161123	-0,100749	0,222594
іпохондр	-0,031250	0,407513	0,340622	0,094730	-0,025570	-0,091177
депрес	0,044890	0,638639	0,676034	0,117351	0,087149	-0,210448

Кореляційний аналіз для гіпотонія(манія)

Переменная	Корреляции (nata) Отмеченные корреляции значимы N=126 (Построчное удаление ПД)		
	психастен	шизохдн	гіпотон
неодр	-0,006410	0,012331	0,094309
розл	0,076084	-0,023390	0,196103
в парі	-0,046097	0,040821	-0,049628
б.парі	-0,000644	0,132791	-0,049327
ст	0,530119	-0,081706	0,268262
от	0,498165	-0,046993	0,323047
Анеп.вис	0,152414	0,031583	0,291558
Анеп.сер	-0,112692	-0,114089	-0,065321
А.неп.низьк	-0,085321	0,067818	-0,233973
дратів	0,310955	-0,019076	0,260862
негатив	0,090191	0,194618	0,148183
образа	0,442245	0,148334	0,522939
підозр	0,259401	0,265965	0,429561
верб.агр	-0,195205	0,104097	0,194547
почут.пров	0,250797	0,108973	0,379250

Переменная	Корреляции (nata) Отмеченные корреляции значимы N=126 (Построчное удаление ПД)		
	психастен	шизохдн	гіпотон
Анеп.вис	0,152414	0,031583	0,291558
Анеп.сер	-0,112692	-0,114089	-0,065321
А.неп.низьк	-0,085321	0,067818	-0,233973
дратів	0,310955	-0,019076	0,260862
негатив	0,090191	0,194618	0,148183
образа	0,442245	0,148334	0,522939
підозр	0,259401	0,265965	0,429561
верб.агр	-0,195205	0,104097	0,194547
почут.пров	0,250797	0,108973	0,379250
фіз.агр	0,101304	0,007450	0,189433
і.агр	0,020953	0,059434	0,306954
і.ворож	0,389569	0,230742	0,531064
пр	0,289636	0,073881	0,307882
гтр	0,378972	0,029041	0,423072
переїд	-0,019968	-0,087234	0,144938

Шкала Спілбергера-Ханіна

№п/п	Судження СТ	Ні, це зовсім не так	Мабуть так	Вірно	Абсолютно вірно
1	Ви спокійні	1	2	3	4
2	Вам ніщо не загрожує	1	2	3	4
3	Ви знаходитесь в напрузі	1	2	3	4
4	Ви відчуваєте співчуття	1	2	3	4
5	Ви відчуваєте себе вільно	1	2	3	4
6	Ви засмучені	1	2	3	4
7	Вас хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
8	Ви відчуваєте себе відпочившою людиною	1	2	3	4
9	Ви стривожені	1	2	3	4
10	Ви відчуваєте почуття внутрішнього задоволення	1	2	3	4
11	Ви впевнені в собі	1	2	3	4
12	Ви нервуєте	1	2	3	4
13	Ви не знаходите собі місця	1	2	3	4
14	Ви напружені	1	2	3	4
15	Ви не відчуваєте скутості і напруги	1	2	3	4
16	Ви задоволені	1	2	3	4
17	Ви стурбовані	1	2	3	4
18	Ви дуже збуджені і Вам не по собі	1	2	3	4
19	Вам радісно	1	2	3	4
20	Вам приємно	1	2	3	4

1	Ви відчуваєте задоволення	1	2	3	4
2	Ви швидко втомлюєтеся	1	2	3	4
3	Ви легко можете заплакати	1	2	3	4
4	Ви хотіли б бути такою ж щасливою людиною, як і інші	1	2	3	4
5	Буває, що Ви програєте через те, що недостатньо швидко приймаєте рішення	1	2	3	4

6	Ви відчуваєте себе бадьорим чоловіком	1	2	3	4
7	Ви спокійні, холонокровні і зібрані	1	2	3	4
8	Очікування труднощів дуже турбує Вас	1	2	3	4
9	Ви занадто переживаєте через дрібниці	1	2	3	4
10	Ви буваєте цілком щасливі	1	2	3	4
11	Ви приймаєте все занадто близько до серця	1	2	3	4
12	Вам не вистачає впевненості в собі	1	2	3	4
13	Ви відчуваєте себе в безпеці	1	2	3	4
14	Ви намагаєтеся уникати критичних ситуацій і труднощів	1	2	3	4
15	У Вас буває нудьга, туга	1	2	3	4
16	Ви буваєте задоволені	1	2	3	4
17	Будь-які дрібниці відволікають і хвилюють Вас	1	2	3	4
18	Ви так сильно переживаєте своє розчарування, що потім довго не можете про них забути	1	2	3	4
19	Ви врівноважена людина	1	2	3	4
20	Вас охоплює сильне занепокоєння, коли Ви думаєте про свої справи і турботи	1	2	3	4

Показник ситуативної (реактивної) тривожності розраховується за формулою: $PT = \sum 1 - \sum 2 + 35$, де $\sum 1$ – сума закреслених цифр по пунктах 3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18; $\sum 2$ – сума закреслених цифр по пунктах 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20.

Опитувальник Басса- Даркі

1. ***Часом я не здатен перебороти бажання заподіяти іншим шкоду.***
2. Іноді пліткую про людей, яких не люблю.
3. Я легко дратуюсь, але швидко заспокоююсь.
4. Якщо мене ласкаво не попросять, я не виконаю прохання.
5. Я не завжди отримую те, що мені призначено.
6. Я знаю, що люди говорять про мене за моєю спиною.
7. Якщо я не схвалюю поведінку друзів, я даю їм це відчути.
8. Коли мені доводилося обдурювати кого-небудь, я відчував нестерпні докори сумління.
9. Мені здається, що я не здатен вдарити людину.
10. Я ніколи не дратуюся настільки, щоби розкидатися речами.
11. Я завжди поблажливий до чужих недоліків.
12. Якщо мені не подобається встановлене правило, у мене виникає бажання порушити його.
13. Інші вміють майже завжди користуватися сприятливими обставинами.
14. Я тримаюся насторожі з людьми, які ставляться до мене дещо ліпше, ніж я очікував.
15. Я часто не погоджуюся з людьми.
16. Іноді мене обтяжують думки, яких я соромлюсь.
17. Якщо хтось першим ударить мене, я не відповім йому.
18. ***Коли я дратуюся, грюкаю дверима.***
19. Я куди дратівливіший, ніж здається оточуючим.
20. Якщо хтось вдає із себе начальника, я завжди роблю йому наперекір.

21. Мене трохи засмучує моя доля.
22. Я гадаю, що багато людей мене не люблять.
23. Я не зможу втриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.
24. Люди, що ухиляються від роботи, мусять почувати провину.
25. Той, хто ображає мене і мою сім'ю, напрошується на бійку.
26. Я не здатний на брутальні жарти.
27. Розлютовуюся, коли з мене насміхаються.
28. Коли люди вдають із себе начальників, я роблю все, щоби вони не зазнавалися.
29. Майже кожен тиждень я бачу когось, хто мені не до вподоби.
30. Досить багато людей заздрять мені.
31. Я вимагаю, щоби люди поважали мене.
32. Мене пригнічує те, що мало роблю для своїх батьків.
33. Люди, які постійно знущаються з нас, варті того, щоби їх поставили на місце.
34. Я ніколи не буваю похмурих від злості.
35. Якщо до мене ставляться гірше, ніж я на те заслуговую, я не засмучуюсь.
- 36. Якщо хтось драгує мене, я не звертаю уваги.**
37. Хоч я ніколи не показую цього, але мене іноді гризе заздрість.
38. Іноді мені здається, що з мене насміхаються.
39. Навіть якщо я гніваюся, то не вдаюся до лайки.
40. Мені хочеться, щоби мої гріхи пробачили.
41. Я рідко даю здачі, навіть якщо хтось і вдарить мене.
42. Коли виходить не по-моєму, я іноді ображаюсь.

43. Іноді люди дратують мене однією своєю присутністю.
44. Немає людей, яких би я по-справжньому ненавидів.
45. Мій принцип: “Ніколи не довіряти чужакам”.
46. Якщо хтось дратує мене, я готовий висловити все, що про нього думаю.
47. Я роблю багато такого, про що потім шкодую.
48. Якщо я роздратуюсь, я можу вдарити когось.
49. Із дитинства я ніколи не виявляв спалахів гніву.
50. Часто почуваю себе, мов діжка з порохом, що ось-ось вибухне.
51. Якби всі знали, що я відчуваю, мене б вважали людиною, з якою нелегко ладнати.
52. Я завжди розмірковую про те, які потаємні причини змушують людей робити приємне мені.
53. Коли на мене кричать, відповідаю тим самим.
- 54. Невдачі засмучують мене.**
55. Я відчуваю страх не рідше й не частіше за інших.
56. Я можу пригадати випадки, коли я був настільки злий, що хапав першу-ліпшу річ.
57. Іноді я відчуваю, що готовий першим кинутись у бійку.
58. Іноді я відчуваю, що життя поводить мене зі мною несправедливо.
59. Раніше я думав, що більшість людей говорить правду, але зараз я не вірю в це.
60. Я лаюся тільки через злість.
61. Коли я роблю щось неправильно, то відчуваю докори сумління.

62. Якщо для захисту своїх прав мені слід використати фізичну силу, я вдаюся до неї.
63. Іноді я виражаю свій гнів тим, що грюкаю кулаком по столу.
64. Я буваю грубий з людьми, які мені не подобаються.
65. У мене немає ворогів, що хотіли б мені нашкодити.
66. Я не вмію поставити людину на місце, навіть якщо вона на це заслуговує.
67. Я часто думаю, що жив неправильно.
68. Я знаю людей, які здатні довести мене до бійки.
69. Я не засмучуюсь через дрібниці.
70. Мені рідко спадає на думку, що люди намагаються розлютити чи скривдити мене.
- 71. Я часто тільки вдаюся до погроз, а не збираюся їх реалізувати.**
72. Останнім часом я став занудою.
73. Під час суперечки я часто підвищую голос.
74. Здебільшого я намагаюся приховувати своє негативне ставлення до людей.
75. Я ліпше поступлюся своїми принципами, ніж сперечатимусь.

Фізична агресія: "Так": 1, 25, 33, 48, 55, 62, 68. "Ні": 9, 17, 41. Непряма агресія: "Так": 2, 18, 34, 42, 56, 63. "Ні": 10, 26, 49. Роздратування: "Так": 3, 19, 27, 43, 50, 57, 64, 72. "Ні": 11, 35, 69. Негативізм: "Так": 4, 12, 20, 23. "Ні": 36.

Образа: "Так": 5, 13, 21, 29, 37, 51, 58. "Ні": 44.

Підозрілість: "Так": 6, 14, 22, 30, 38, 45, 52, 59. "Ні": 65, 70. Вербальна агресія: "Так": 7, 15, 23, 31, 46, 53, 60, 71, 73. "Ні": 39, 66, 74, 75.

Почуття провини.: “Так”: 8, 16, 24, 32, 40, 47, 54, 61, 67.

Індекс ворожості: сума балів за шкалами “образа” і “підозрілість”. Індекс агресивності: сума балів за шкалами “фізична агресія”, “роздратування” і “вербальна агресія”.

Опитувальник Міні-Мульт

1. У Вас хороший апетит?
2. Вранці Ви зазвичай відчуваєте, що виспалися і відпочили.
3. У вашому повсякденному житті маса цікавого.
4. Ви працюєте з великою напругою.
5. Часом Вас приходять в голову такі нехороші думки, що про них краще не розповідати.
6. У Вас дуже рідко буває запор.
7. Іноді Вам дуже хотілося назавжди піти з дому.
8. Часом у Вас бувають напади нестримного сміху або плачу.
9. Часом Вас турбує нудота і позиви на блювоту.
10. У вас таке враження, що Вас ніхто не розуміє.
11. Іноді Вам хочеться вилаятися.
12. Щотижня Вам сняться кошмари.
13. Вам важче зосередитися, ніж більшості людей.
14. З Вами відбувалися (або відбуваються) дивні речі.
15. Ви досягли б в житті набагато більшого, якби люди не були налаштовані проти Вас.
16. У дитинстві Ви один час скоювали крадіжки.
17. Бувало, що по кілька днів, тижнів або цілих місяців Ви нічим не могли зайнятися, тому що важко було змусити себе включитися в роботу.
18. У Вас переривчастий і неспокійний сон.
19. Коли Ви знаходитесь серед людей, Вам чуються дивні речі.
20. Більшість знаючих Вас людей не вважають Вас неприємною людиною.
21. Вам часто доводилося підкорятися кому-небудь, хто знав менше Вашого.
22. Більшість людей задоволені своїм життям більш, ніж Ви.
23. Дуже багато перебільшують свої нещастя, щоб домогтися співчуття і допомоги.
24. Іноді ви гнівайтесь.

25. Вам безумовно не вистачає впевненості в собі.
26. У вас часто бувають посмикування в м'язах.
27. У Вас часто буває почуття, ніби Ви зробили щось неправильне або негарне.
28. Зазвичай Ви задоволені своєю долею.
29. Деякі так люблять командувати, що Вам хочеться все зробити наперекір, хоча Ви знаєте, що вони праві.
30. Ви вважаєте, що проти Вас щось замишляють.
31. Більшість людей здатне домагатися вигоди не зовсім чесним шляхом.
32. Вас часто турбує шлунок.
33. Часто ви не можете зрозуміти, чому напередодні Ви були в поганому настрої і роздратовані.
34. Часом Ваші думки текли так швидко, що Ви не встигали їх висловлювати.
35. Ви вважаєте, що Ваше сімейне життя не гірше, ніж у більшості Ваших знайомих.
36. Часом Ви впевнені у власній непотрібності.
37. В останні роки Ваше самопочуття було в основному хорошим.
38. У Вас бували періоди, під час яких Ви щось робили і потім не могли пригадати, що саме.
39. Ви вважаєте, що Вас часто незаслужено карали.
40. Ви ніколи не відчували себе краще, ніж тепер.
41. Вам байдуже, що думають про Вас інші.
42. З пам'яттю у Вас все благополучно.
43. Вам важко підтримувати розмову з людиною, з якою Ви тільки що познайомилися.
44. Велику частину часу Ви відчуваєте загальну слабкість.
45. У Вас рідко болить голова.
46. Іноді Вам бувало важко зберегти рівновагу при ходьбі.
47. Не всі Ваші знайомі Вам подобаються.

48. Є люди, які намагаються вкрасти Ваші ідеї та думки.
49. Ви вважаєте, що робили вчинки, які не можна пробачити.
50. Ви вважаєте, що Ви занадто сором'язливі.
51. Ви майже завжди про що-небудь тривожитесь.
52. Ваші батьки часто не схвалювали Ваших знайомств.
53. Іноді Ви трохи брешете.
54. Часом Ви відчуваєте, що Вам незвичайно легко приймати рішення.
55. У Вас буває сильне серцебиття і Ви часто задихаєтесь.
56. Ви запальні, але відхідливі.
57. У Вас бувають періоди такого занепокоєння, що важко всидіти на місці.
58. Ваші батьки та інші члени сім'ї часто чіпляються до Вас.
59. Ваша доля нікого особливо не цікавить.
60. Ви не засуджуєте людини, якій не проти скористатися в своїх інтересах помилками іншого.
61. Іноді Ви сповнені енергії.
62. За останній час у Вас погіршився зір.
63. Часто у Вас дзвенить або шумить у вухах.
64. У Вашому житті були випадки (можливо, тільки один), коли Ви відчували, що на Вас діє гіпноз.
65. У Вас бувають періоди, коли Ви незвично веселі без особливої причини.
66. Навіть перебуваючи в суспільстві, Ви зазвичай відчуваєте себе самотньо.
67. Ви вважаєте, що майже кожен може збрехати, щоб уникнути неприємностей.
68. Ви відчуваєте гостріше, ніж більшість інших людей.
69. Часом Ваша голова працює як би повільніше, ніж зазвичай.
70. Ви часто розчаровуєтесь в людях.
71. Ви зловживаєте спиртними напоями.

Опитувальник GAD-7

1. Ви нервували, відчували тривогу або були дуже напружені

ніколи

декілька днів

більшу половину часу

майже щодня

2. Ви не могли зупинити або контролювати своє хвилювання

ніколи

декілька днів

більшу половину часу

майже щодня

3. Ви занадто хвилювались через різні речі

ніколи

декілька днів

більшу половину часу

майже щодня

4. Вам було важко розслабитись

ніколи

декілька днів

більшу половину часу

майже щодня

5. Ви були настільки неспокійні, що Вам було важко всидіти на одному місці

ніколи

декілька днів

більшу половину часу

майже щодня

6. Вам було легко дошкулити або роздратувати

ніколи

декілька днів

більшу половину часу

майже щодня

7. Ви відчували страх, неначе щось жахливе може статися

ніколи

декілька днів

більшу половину часу

майже щодня